

HOTARUL

Revistă literară și culturală

SUMAR:

Hotarul	---	Astra și cultura românească
Gh. Ciuhandu	---	Un vechiu gest arădan
Ed Găvănescu	---	Un document românesc dela 1874
Al. Negură	---	Sfârșit (versuri)
Oct. Lupaș	---	Starea de spirit a populației românești din părțile arădene în 1848
Geo Pajiște	---	Tăcere (versuri)
Traian Mager	---	Protopopul Traian Magier (1865—1909)
Marcel Olinescu	---	O noapte unică
Gh. Moțiu	---	Toamnă (versuri)
Teodor T. Țiucra	---	Influența religiei în artă
Marcel Olinescu	---	În fiecare clipă vin furi (versuri)
Ion Berlo-Preda	---	Papini: Un om ca toți oamenii
Gh. Moțiu	---	Stropi din cascada vieții
P. Bogdan	---	Stampă (versuri)
V. Suciu	---	Istoricul învățământului comercial din Arad.
T. Borneas	---	Relația funcțională între neam și forma statală
P. Bogdan	---	Scrisoare
P. Brabu	---	Epigrame (versuri)

Cărți-Reviste: *Petru Țiucra-Pribeagul: Pietre rămase* (t. t.) — *Ing. G. Lipovan: Pilotajul Planoarelor.* *G. Voevideca: Cântece pentru Lu* (m. o.) — *Al. Dima: Zăcăminte folklorice în poezia noastră contemporană* (a. n.) — *N. Iorga: La place des Roumains dans l'histoire universelle* (c. bodea) — *M. Ar. Dan: Ada-Kaleh.* — *Paul S. Buck: Ogorul.* — *Cezar Petrescu: Carmen Saeculare.* — *Mincea Eliade: Șantier* (a. n.) — *D. N. Mincev: România și Renașterea bulgară* (ed. i. g.)

Insemnări: „Astra” și problemele culturale; Arădani la Universitatea Populară dela Vălenii de Munte.

Note: Pământul: Sugestia (a. n.)

HOTARUL, fondat de către „Ateneul Popular“ este organul de publicitate al Federației Societăților Culturale din Arad. (Astra, Institutul Social Banat-Crișan, Concordia și Ateneul Popular).

Comitetul de redacție al revistei „Hotarul“ este compus din Dnii: Dr. Ciuhandu, Gh., Constantinescu Al., Crișan Ascaniu, Găvănescu Eduard, Lupaș Octavian, Moț Gh., Negura Al., Olinescu Marcel, Păun Mihai, Dr. Radu Cornel și T. Vuia.

Fiecare număr al „Hotarului“ va fi redactat prin rotație de către un membru al comitetului.

Redactarea acestui număr a fost făcută de către Marcel *Olinescu*.

HOTARUL apare lunar, abonamentul fiind:

Pentru autorități, instituții și întreprinderi comerciale, financiare și industriale

pe an — — — — 200 lei

pentru particulari — — 100 lei

* * *

HOTARUL va apare în 24, 28 și 32 pagini.

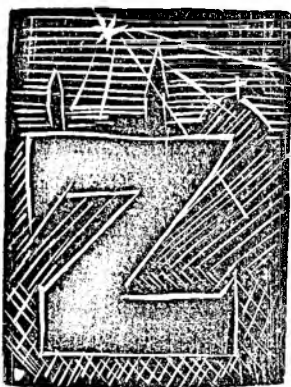
PENTRU DOMNII AUTORI. Manuscrisele nepublicabile nu se păstrează și nu se înapoiază. Cele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii. Domnii autori sunt rugați a trimite manuscrisele scrise la mașină, pe o singură pagină și perfect citibile.

REDACTIA și ADMINISTRAȚIA:

ARAD, STRADA VASILE GOLDIȘ No. 6. BIROUL SOC. „CONCORDIA“.

HOTARUL

„ASTRA“ ȘI CULTURA ROMÂNEASCĂ

ilele acesteia cetatea de ctitorie a culturii românești — Blajul — a ospesit între zidurile ei, ca pe vremuri pe câmpia Libertății, miile de români veniți din toate colțurile Transilvaniei să sărbătorească cea mai frumoasă biruință a literii și vorbei românești — 75 de ani de activitate a „Asociației Astra“. Cinstită cu prezența M. S. Regelui — a Regelui Cu Iturii — și cu oaspeți din elita culturii românești, această aniversare s'a săvârșit într'un cadru de măreție și festivitate, demn de însemnătatea și vârsta acestei societăți culturale. Pentru că a trebuit să se spună și să se accentueze că „Astra“ este o piatră de temelie nu numai pentru cultura ci și pentru unitatea poporului românesc. Cine spune „Astra“ spune 75 de ani de luptă, 75 de muncă asiduă și unită, pentru redășteptarea, înălțarea și înarmarea elementului românesc contra prigoanei de dezrobire maghiară. Astra a fost în acelaș timp o cetățuie și o școală. O cetățuie, în care românismul era apărat cu toate armele, dar mai ales cu cele cărturărești — și e o pildă aproape unică în istoria popoarelor că dezrobirea națională a românilor din părțile subjugate de unguri, s'a făcut pe cale culturală cu mult înaintea celei săvârșite pe calea armelor. Și o școală, pentru că în cadrele „Astrei“ s'a format acea ilustră falangă de propagatori cărturari,

trimiși apoi pe frontul luminării și povățuirii satelor și orașelor din întreg cuprinsul Ardealului robit. Prin „Astra“ legăturile dintre frați, dintre cei de dincolo și cei de dincoace de Carpați, s'au strâns și e poate, aci locul s'o accentuăm, că toate ajutoarele, sfaturile și directivele ce s'au primit dela București, prin „Astrei“ s'au canalizat. Rolul cel mare al „Astrei“ din trecut a fost mai mult pe plan istoric. Astăzi când cătușele sunt sfărmate, când Carpații și-au perdut odiosul rol de hotar între frați „Astra“ și-a înălțat un nou ideal, egal în măreție și egal în dârjenia luptei: ridicarea păturei țărănești prin cultură, sănătate și bună stare. Idealul de astăzi e pe plan cultural. Sunt idealuri cari se impun ca un imperativ categoric și devinul farul luminător al unei generații sau chiar al unui șir de generații.

Idealul de astăzi — care e o continuare al celui de ieri — al Astrei, e poate, cel mai strălucit far, care trebuie să arunce lumina asupra întregii Țări Românești. M. S. Regele și-a pus la Blaj pecetea Sa domnească pentru a da carte de întărire acestui nou ideal al „Astrei“ și al culturii românești, când a spus în frumosul și luminatul său discurs: „Astra a pregătit în trecut Unirea, azi cu aceeași dragoste, va trebui s'o consolideze, printr'o cultură curată și specifică românească!“ Pentru că azi e o necesitate legată de însăși ființarea poporului românesc, mărirea culturii românești și în adâncime, dar cât mai mult în suprafață.

Sărbătoarea celor 75 de ani de viață

a „Ăstrei“ are însă o dublă însemnătate. Prin însăși actul ei de înființare ea a fost expresia unanimă a poporului românesc din Transilvania, fără deosebire de religie și de păreri politice. Mitropoliții români de atunci arhieriei de neuitată amintire și venerare Andrei baron de Șaguna și Alexandru Șt. Șuluțiu și-au dat mâna pentru întemeierea acestei Asociațiuni. Pilda lor a fost urmată ca o literă de evanghelie. Mereu, în tot timpul celor 75 de ani, Asociațiunea a fost terenul neutru, în care

orice divergență religioasă sau politică, a fost dată uitării, și unde români s'au simțit frați în adevăratul înțeles al cuvântului.

Fie ca pilda această să se perpetueze sub cupola mărețului edificiu al culturii românești — care e „Ăstra“ — și să dea Dumnezeu ca zidurile acesteia să se confunde cu hotarele firești ale Românismului, spre binele și spre viitorului neamului românesc.

HOTARUL

UN VECHIU GEST ARĂDAN . . . DE FRĂȚIE ROMÂNEASCĂ.

ranzăream, în primăvară, o seamă de manuscrise a flătoare la Academia Română și-am dat de un apel¹⁾, în limba românească și în cea ungurească, semnat de președintele comunității române ortodoxe din Arad, avocatul Ioan Arcoși.

Apelul, deși nedat, e de un cuprins caracteristic, din mai multe puncte de vedere.

Ăutorul lui, care era un personaj arădan marcant, spunea că „din daturi sigure“ înțelesese că, la Paștile trecute — n'am putut verifica anul — în București, metropolul României“, se ivise un mare incendiu căruia-i căzuseră victimă avutul a lor 3000 proprietari“ așa că, depe urma acestei nenorociri „50.000 la ce mai mare nenorocire or căzut“.

Din apel mai scoatem o informație: Bucureștenii, înainte de incendiul ce dăduse peste dânsii, trimiseseră în Ardeal „însemnată sumă“, unor sinistrați prin foc. Ca urmare avocatul arădan grăbește să lanseze apelul său: „grăbesc pe tot insul a provoca să binevoiască nenorociților sus însemnați (dela București) după puțină a concurge“.

Avocatul Ioan Arcoși, — după moda de atunci a vremii semna: Arkosî — era jurisconsult al județului Arad, deci un om cu mare trecere. Funcționar superior județean și român ortodox, el își îndreptă privirea până la cele ce se petreceau în metropolu României“ și a dat curs liber sentimentelor sale românești, lansând

apelul din chestiune. Iar acasă, încă fiind în slujba de jurisconsult județean, scria petiții de ale năpăstuiților săi frați, luați la 1834 în pleasna ungurească de catolicizare²⁾.

Ăceasta dublă atitudine fățișe îl onorează mult pe acest Român al vremilor trecute!... Să vedem acum rezultatul colectei sale. În fruntea listei semnează el însuși, cu un ducat în aur, ce făcea 4 fl. 30 cr. în argint. Lui i-au urmat: Teodor Serb, notarul orașului Arad, cu 5 fl; Dimitrie Haica: 3 fl; Gheorghe Popa (prefectul județean de mai apoi) 3 fl; Miloș Frușă 1 fl; Ghenadie Popescu 3 fl; Sofia Arcoși 2 fl; Pavel Petrișor 2 fl, Vasile Iovănaș 1 fl, Gheorghe Ebesfalvay 3 fl, Atanasie Șandor 2 fl, Gheorghe Nicolici 40 cr., Cociuba Mihai 5 fl., Terentie Raț (protopop mai apoi) 8 fl., Ioan Vancu (jurat județean) 1 fl, Gavril Alexa 1 fl, judele de Tablă Petru Vancu 40 cor. și un anumit Miklossy 2 fl. În total: 44 fl. 10 cor. în argint

Suma această, colectată atunci la Arad pentru frații năpăstuiți dela București, nu era mare.

Era mare semnificația ei morală și românească!

Privirile noastre, încă acum un veac, erau îndreptate spre „metropolu României“, cu drag, și exprimate prin fapte cari, deși mici ca expresie, au o valoare durabilă, prin frumusețea lor.

Durabilă. dar și de o mare învățătură, ce ar trebui lărgită și adâncită, acum și totdeauna..

Gh. Ciuhandu.

²⁾ A mea: Episcopii S. Vulcan și Gherasim Raț, pag. 121 și 224.

¹⁾ Vol. 1016, filele 126—127.

Un document românesc dela 1784

Protopopul Gavril al Butenilor către episcopul Petru Petrovici al Aradului.

sunt destul de rare documentele scrise în românește din veacul al XVIII, pentru motivul că întreaga corespondență oficială s'a făcut până pe la mijlocul veacului XIX, în limba latină, cu toate că în 1784 Iosif II încercase să introducă germana ca limbă de guvernământ, încercare interesantă mai ales prin lunga ei mouvere tipărită în care se arată, între altele, că latina e o limbă moartă, iar cea ungurească nu o înțeleg Valachii.

În ce privește pe episcopii sîrbi, care au păstorit la Arad, până la începutul veacului al XIX-lea, aceștia corespondau cu „Patriarhul” lor, adică cu Mitropolitul din Carloviț în limba sîrbească. Totuși nu odată acești vlădici sîrbi au dat dovadă că înțelegeau și vorbiau limba sușilor lor de neam valah pe care-i păstoreau.

Părintele dr. Gh. Ciuhandu a publicat interesanta scrisoare a episcopului Vichentie Ioanovici al Aradului, redactată în românește și datată din „Sâmbășag, martie 4, 1728¹⁾ și din care reese lupta lui aprigă pentru ocrotirea ortodocsiei în acel Bihor, care dela moartea lui Efreim Veniamin — în 1695 — nu mai avea vlădică.²⁾

E întâia oară când episcopul Aradului apare păstorind și peste Bihor.³⁾

Publicăm mai jos o interesantă scrisoare a protopopului Gavril din Buteni către episcopul Petru Petrovici al Aradului, important prin rolul pe care l-a jucat ca mediator și pacificator al spiritelor în timpul răscoalei fărânești a lui Horea.

Într'adevăr se știe că la sfârșitul lui Iulie 1784, când a fost răpît dela locuința lui din Săvârșin bătrînul vice-comite al Aradului A. Foray, episcopul Petrovici s'a dus între munți, în satul Dumbrăvița, unde se găsea

ostatec vice-comitele, ca să încerce eliberarea acestuia. Avem raportul lui adresat lui Iosef II în care-i cerea să acorde grația unor iobagi, răpitori ai unui bătrîn, pe care-l trata-seră de altfel cu toată omenia.

Să adăugăm că în Martie 1784, când îi scria protopopul Butenilor, episcopul Petru Petrovici abia venise în fruntea diecezei. E mutat aici la 3 Martie, iar instalarea lui se face abia la 1 Mai 1784. Fusese de altfel, vorba ca instalarea să se facă încă dela 21 Martie, dar într'o scrisoare mai lungă, vice-comitele Bihorului Ioan Beöthy, care se găsea la băile calde de lângă Oradea, „în Thermis pone Varadium“, probabil Felix, îl ruga pe episcop să amâne ceremonia aceasta pentru Mai.⁴⁾

Și, de fapt, instalarea lui Petrovici s'a făcut abia la 1 Mai 1784.⁵⁾

Din scrisoarea protopopului Gavril se vede care era starea de spirit a satelor în anul răscoalei lui Horea. Spiritul acesta de îndărăjire religioasă era mai vechi. Un veac întreg fusese frământat de încercările prozelitice ale Vienei de a unifica sub raportul religios pe acești îndărătnici supuși schismatici, care nu se voiau catolici și împotriva lor s'au întrebuițat cele mai grozave silnicii, până la distrugerea nevinovatelor mănăstiri și schituri ortodoxe, cu tunul.

Și de astădată revine în titlul episcopului dela Arad și acela de păstor al Bihorului.

Scrisoarea e redactată cu litere cirilice. În transcriere am eliminat pe ă final, mut⁶⁾

* * *

„Preasfințitului și De Dumnezeu cuvântătorului Dmnului Dmnului, Petrovici Episcop Aradului a Orăzi mari și a Hălmagiului, a părșilor care Arată cătră aceasta și Noao Premilostiv Stăpân.

După porunca Preinnălțîșii Impărășii ce sau dat ați un preot la o suță de casă, deci fiind la zisul sat Săcaș, o suță și cinzaci de casă, și fiind popa lor prins la varmegie lo-gojului, pentru furtușagul și fără de legile lui ce au făcut, Deci rânduind Protopopă Aradului pe preutul popa Arsenie Dela Kued fiind supernumar, acuma oamenii dela Să-

¹⁾ Cf. dr. Gh. Ciuhandu *Doi Ioanovici* pe tronul episcopiei ort. dela Arad. Arad, 1922, pp. 34-8, unde se reproduce scrisoarea lui Vichentie Ioanovici și, un fragment, în facsimil.

²⁾ Cf. Nicolae Fîru *Biserica ortodoxă română din Bihor în luptă cu unirea 1700-1750*. Schiță istorică. Caransebeș, 1913, p. 15.

³⁾ Într'o singhelie dată tot în l. românească preotului N'ihai din Chiraleu, cu data de 9 Martie 1729, episcopul se întitulează iarăși: „Vichentie, cu mila lui Dumnezeu Episcopul Aradului, a Orăzii cel mari și Ienopoliei și a toată varmegie a Zarandului și a Bihării și a Hălmagiului”. N. Fîru o. c. p. 46.

⁴⁾ Scrisoarea lui Ioan Beöthy e din 9 Martie 1784. Arhiva Consistorului Arădan sub. Litterae Splis V. Comitiss Bihariensis Beöthy de A. 784 No. 16.

⁵⁾ Episcopul P. Petrovici către Consiliul R. L. din Pojon, la 21 Iulie 1784. În Arhiva Consistorului Arădan sub acest an.

⁶⁾ Spre exemplu: sată pentru sat.]]

caș nu vreu săl primească, că ei zic că săle dăm popă după voe lor; precum au fost și celalalt, că ei fure ei să ascund, și să cune noapte în casă și fără nestirea de or, iproci; iară acuma am dat sfetăcul să fie popa arsenie derând după porunca împărătească ei nu vreu numai: ei săle facă după voe lor, Așa 4. mărieș de provod sau gazdă mare sau săracă; Alta zic că vor face pe un frate a popi cei prins la lăgoj popă să le fie lor, carei mare lotru și tof cu c... șadea și în birturi cu pipă; Ce eu mă rog întie lui Dumnezeu și Dmnu-lui să nu le de pe voe lor, că apoi noi nu putem să fim porunciile lui Dumnezeu și a împăratului și noi vrem săi aducem la lumină, că leam dat preot învățat și cu treabă bună, ca doară va întorcea la povăfa bună și mă lupt cu ei ca cu niște feară sălbateci, că ei așa au fost învățat să le facă popi pe voe lor, Altă arăt Dmnu-lui că ei pământul beserecesc nu vreu săi dea la popa că îi la frați popi și ei vreu să fie acii popi precum mai sus am scris, deci acuma au scos pe popa, Arsenie din sat afară și au murit o muere necuminecată și ne ispovedită. Cu această arăt că numai o 6 oameni fac, iară ceia lalt oameni vreu să fie popa arsenie precum lam rânduit. Ce iară mă rog Dmnu-

lui sărutând dreaptă mână să fie cum am rânduit, doară vom scoatea nebunia dela ei și de le va da Dmnu-lui după voe lor să nam ce mă lega să mai poruncesc, că necum să ascultă de noi, ce încă ne vor bajocori denu vom eși între creștini. Precum eu acuma în lui Martie în 9 zile am fost la besereca lor și leam cetit sfetacu innaintea lor și am eșit cu rușinea dela ei, și au zis că ei nusă uită după poruncile acelea.

Cu aceasta rămân al Dmnu-lui slugă mică și plecată întot ceasul supt porunca Dmnu-lui Preasfii sale, Martie în 10 zile: 784.

GAVRIL Profopopă
Buteniului,"

Pe verso, adresa:

„Preosfințitului și De Dmnezău cuvântătorului Dmnu-lui Dmnu-lui Petrovici, Episcop, Aradului a Orăzi Mari și a Hălmagiului și a Părților care Arată cătră aceasta și noao Premilostivă stăpân,

Să să dea în mână Blagoslovită a Dmnu-lui în arad.7)

Ed. I. Găvănescu

7) Arhiva Consistoriului Arădan, la an. 1784. necatalogat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sfârșit

*Vara a'ntârziat pe undeva și n'o să mai vină!...
Pomii o caută zadarnic, cu ochii de rugină;
Iacul tremură de teama că n'o s'o mai vadă...
astă noapte, stele multe au început să cadă!*

*Greenii bat iarba cu cântec și mai ascuțit!...
Vara a'ntârziat... vara n'a mai venit!
Vântul lovește clopotele n dungă
și liniștea, cu picături de ploaie, o alungă!*

*Troițele desfășură lungi pânze de funigei,
cocorii prohodesc desigur moartea ei,
la noapte pe sub dealuri vor umbra stafii
și mâine-o curge sânge din coastele cu vii!*

AL. NEGURĂ

Starea de spirit a populației românești din părțile arădene în 1848.

se manifestă în general o lipsă de interes față de rolul ce l-au avut Români din ținutul Aradului în desfășurarea evenimentelor din anii 1848—49. Lipsa aceasta de interes este cu atât mai regretabilă cu cât stăruie încă bănuiala, că o parte a clerului nostru se afla, în acel timp, alături de mișcarea kossuthistă. Până când nu se vor da la iveală numeroasele documente, care ne vorbesc despre revoluția din 1848 și care zac azi prăfuite în arhivele arădene și mai ales până când nu se vor cunoaște lucrările sinodului eparhial arădan, ținut sub durata revoluției la Chișineu-Criș, nu vom putea aprecia în adevărata ei lumină atitudinea unor preoți din împrejurimile Aradului, cari se opuneau tendințelor țărănimii noastre de a se încadra în răscoala pornită de Avram Iancu.

O astfel de atitudine dubioasă se semnalează la preoții Ioan Sas și Vasile Ungurean din Cherechi, cari au îndrumat sătenii să nu se împotrivescă la facerea conscrierii militare, pentru care scop venise în comună o comisie județeană, la 11 Sept. 1848.¹⁾ Sătenii nu se lasă însă convinși de îndemnurile preoților și zădărnicesc planurile comisiei județene, obligând prin amenințări pe preoți să nu pună la dispoziția comisiei registrele de stare civilă. Făcând uz de forța armată, comisia reușește totuși să-și îndeplinească a doua zi misiunea, dispunându-se totodată arestarea unui mare număr de locuitori. Dintr'un act semnat de însuși Ludovic Kossuth se poate constata, că în ziua de 13 Sept. 1848 au fost încarcerați la Tribunalul Arad următorii Cherecheni: Ștefan Sârb, Petru Margea, Lup Dehelean, Const.

Comloșan, Gh. Codău, Onuț Budișan, Giță Dehelean, P. Lipovan, Vasile Poliș, Todoruț Lipovan, Mitru Lupaș, Vasile Șăran și Gh. Stoica.²⁾ Ulterior sunt amintiți într'un document și arestații Mihai Laza și Vasile Șăran.

Din interogatorul ce s'a luat lui Mitru Lupaș rezultă că cei arestați erau acuzați, în afară de opunerea la facerea conscrierii militare, și cu faptul că au aderat la răscoala românească, dând semnalul răscoalei prin tragerea clopotelor și ascuțitul coaselor.

La o săptămână după încarcerarea locuitorilor de mai sus, Ilie Serb primarul comunei Cherechi, împreună cu jurații Nicolae Șandor, Teodor Brad și Macarie Mariș și cu numeroși locuitori cer punerea în libertate, pe a lor răspundere, a arestaților Mihai Laza, Onuț Budișan, Vasile Poliș, Vasile Șăran, Gh. Stoica, Todoruț Lipovan, P. Lipovan, Mitru Lupaș și Giță Dehelean, pentruca aceștia să poată lua parte la culesul porumbului.

Rezultatul cererii a fost că, în afară de Laza Mihai, ceilalți arestați au fost puși în libertate provizorie.

Dacă preoții Ioan Sas și Vasile Ungurean erau în conflict cu păstoriții lor, în 1848, numeroși preoți și protopopi se aflau, în acel timp, în fruntea răsculaților. Reproducem în cele de mai jos un document extrem de valoros pentru cunoașterea stării de spirit a locuitorilor și preoților din comunele Cavin, Miniș, Păulișul Vechiu și Sâmbăteni. Documentul din chestiune este un raport al comandantului gărzii naționale ungurești din Ghioroc, învățătorul Kelemen László, adresat la 23 Iunie 1848 subprefectului județului Arad și în el se fac responsabili preoții români pentru pornirile agresive ale locuitorilor din comunele menționate.³⁾

Textul integral al documentului este următorul:

¹⁾ „Szabadságharczi emléktárgyak Országos Muzenma”, Arad, 1892, fasc. No. 4179 și 4667.

²⁾ Idem fasc. No. 4667.

³⁾ „Gyűlési irományok 1848 esztendőről”, No. 1201-1300

Stimate Domnule Subprefect,

Pe cât ne putem bucura că și în orașelul nostru s'a constituit garda națională și că s'a sporit până în prezent la 80 de persoane, tot atât ne întristăm cu îngrijorare dacă luăm în considerare vorbirile amenințătoare și periculoase, pe care le îndreaptă contra noastră valahimea din comunele așezate în apropierea noastră: Cavin, Miniș, Păulișul Vechiu și Sâmbăteni; mai ales după alegerea de deputat din Radna folosesc atât la adresa celor cu haine albastre,⁴⁾ cât și la adresa gărzii cele mai batjocoritoare cuvinte, ca de exemplu, că nu peste mult vor face papricaș din noi; pentru că zec valahi vin de câte un ungar; și spun că noi, cari suntem în mijlocul lor ziua și noaptea și urmărim peste tot cu atențiune convorbirile dintre ei, avem impresia că vor să pregătească niște lucruri grozave și cauza acestei stări de lucruri este numai aceea că protopopii și popii, la alegerea aceasta de deputat, au atârnat în poporul sălbatic sentimentele mai ales contra păturii culte, spunând deschis, că „loátsz szâma, akume vreme sze doborim ungure tett zosz, sze czinye domnyezo noszt nyámurele, noszta lezse — noszta szinzse; aku me am dobungyt“,⁵⁾ și ei cred prin acest ultim cuvânt că, învingând, lor le este permis a săvârși orice față de alții, bine sau rău.

Astfel stând lucrurile, e imposibil să nu ne amenințe aceea ca, la cea mai mică ocazie, valahimea să ne atace, cu atât mai

⁴⁾ Soldați din armata regulată.

⁵⁾ Sau cu alte cuvinte: „luați seama, acum e vremea să doborim toți Ungurii jos, să țină Dumnezeu neamul nostru, a noastră-i legea — al nostru e sângele, — acum am dobândit!“

mult că între cele 4—5 comune noi rămânem singuri și atunci neputând rezista cu acest număr redus de gardiști — până va sosi ajutor — vom fi pierduți cu toții; se cer deci măsuri preventive, cari să readucă acest popor iarăși la starea liniștită de mai înainte, din care l-au scos îndemnurile fără minte ce s'au produs; modul cel mai bun l-ași crede acesta: dacă este posibil, să se încartirueze 5—6 soldați din armata regulată, măcar numai pe două săptămâni, fie la Ghioroc, fie la Cavin, cari ar instrui garda de aici și i-ar câștiga acesteia prestigiu; garantez că la vederea acestor soldați veritabili, vor înceta amenințările ce se manifestă față de garda și totul va reîntra în normal și socotesc că aceasta e o necesitate de neînconjurat, numai soldații să fie însă unguri.

Ținând de datorie să aduc cele de mai sus la cunoștința dlui Primsuprefect, rămân cu stimă.

Ghioroc, la 23 Iunie 1848.

Cu aplecată supunere
Kelemen László învățător
și comandant al gărzii.

Rezultatul întăririi gărzii naționale ungurești din Ghioroc se poate deduce din împrejurarea că, la 23 Sept. 1848, au fost încarcerați la Tribunalul Arad următorii locuitori din Sâmbăteni: Nica Ciavici, Petru Cicirean, Damian Popi, Pera Giurchi, Jivan Anti, Ștefan Rancu, Ion Olariu, Florea Strajici, Gh. Baichici, Tănase Morodan, Petru Joța, Vasile Iovi și Petru Popescu, pentru motivul că au luat parte la răsccoală.⁶⁾

OCTAVIAN LUPAȘ

⁶⁾ „Szabadságharczi emléktárgyak etc.“ fasc. No. 4667

Tăcere...

Tac pomii cu frunze 'nmărmurite
Și-amurgul își țese beznă 'n fire.
Triste gânduri de vise trudite
Adorm în a nopții amăgire...

... De mult gândurile mele încă
Visează 'n dor de vrajă nebună
Noui dorinți... Tăcerea adâncă
Foșnește în larguri; noapte bună!... noapte bună!...

GEO PAJIȘTE

FIGURI ZĂRĂNDENE

Protopopul Traian Magier (1865—1909).

De prof. TRAIAN MAGER

Traian Iulius Magier s'a născut în Vidra de Hălmațiu (Vidruța) la 18 Decembrie 1865, coborând după ambii părinți din vechi familii preoțești; tatăl său fiind popa Pavel Magier din Vidra căsătorit cu Maria, fata unui popă Nicoara din Vârfurile (Ciuciu). El este deci pedea'ntregul produsul biologic al acestei regiuni, căci precum Magereștii¹⁾ se numără printre vișele vechi alcătuitoare a comunei. Vidra, de aceeași situație se bucură Nicoreștii²⁾ la Vârfurile.

Școala primară a făcut-o la Vidra (1872—3) la cantorul Constantin Ilica, învățătorul Iosif Iova fiind dus la armată; în Măgulița (1873—74) la inv. N. Bucatoș; apoi iar în Vidra până în toamna anului 1875 când a trecut pe cl. I. la „școala normală” din Hălmațiu la inv. I. Costina. Sosind din miliție inv. Iova, mai rămâne un timp în Vidra, apoi în toamna anului 1876 intră pe cl. IV a școlii normale din Hălmațiu la inv. Nicolae Joldea. Studiile secundare și le-a făcut în Beiuș, unde între anii 1877 și 1883, a terminat 6 clase gimnaziale. Teologia a făcut-o în Arad dela 1883 până la 1886. A fost ales preot-capelan în parohia Zeldiș cu filia Saturău, din protopopiatul Hălmațului. În 18 Ianuarie 1887 s'a căsătorit cu Ana Babuția din Saturău, iar în 23 Martie, același an, a fost sfințit de preot de către ep. Ioan Meșianu. A locuit în Saturău. La 1890, murind parohul Iovu Vesa, a rămas el păstorul acestei parohii. Instruindu-se mereu, și-a completat și studiile secundare, prestând cu succes examenul de cl. VII-VIII la liceul din Beiuș în anul școlar 1899-1900, ca particular. Tot ca particular după aceasta a făcut din nou și cursurile teologice în trei ani, consecutivi. Bucurându-se de o reputație unanim recunoscută în toate cercurile conducătoare ale

¹⁾ Fragment din cadrul istoric al monografiei Ținutului Hălmațului, care se află sub tipar. „A. M. H.”, notele însemnează „Arhiva Monografiei Hălmațului”.

²⁾ AMH. Fișa No 120. Conform cărții funduare, la 1866 erau în Vidra proprietari de pământ: Petrișor, 56; Mager, 47; Mișuța, 23; Gărgariu, 10; Todora, Todorel, 9; Ilica, 9; și încă alte 7 neamuri imigrate (12).

³⁾ Ibid. în Vârfurile: Nicoara, 65; Crainic, 44; Sircuța, 17; Slăv și Iuga câte 14; Bucșa, 13; Ballint, 10; restul, mai pușini, între cari Vaida, numai 3.

Nu este exclus ca familia Nicoara din Giula să fie originară din Vârfurile (Ciuciu), știind că populația românească a Giulei constă din imigrați, ceace ue-o denotă numele de: Olteanu, Murășan, Sălăgean (Szilágyi), etc. Înselegem familia Nicoara din Giula, din care se trăgea profesorul și diplomatul Moise Nicoară (1785—1862) și din care se trăgea și bunica episcopului Ciorogariu

vieții noastre publice, în anul 1907, preotul Traian Magier din Saturău a fost ales și ridicat la treapta de protopresbiter al Butenilor, unde se și mută la această dată. N'a avut însă răgazul să se bucure mult timp de binemeritata distincție, căci surmenat de o activitate prea intensă și asiduă, fizicul său plăpând sucombă, murind într'un sanatoriu din Budapesta la 3 Iulie 1909 în etate de 44 ani. A fost adus și înmormântat la Buteni n 6 Iulie, același an.

Protopopul TRAIAN MAGIER (1865—1909).

Protopopul Traian Magier a fost un bărbat integru în toate domeniile vieții: soț și părinte ideal, preot model, neînfriecat militant pe teren politic pentru drepturile neamului său obijduit, având pedeașupra râvna continuă de perfecționare alături de inspirația poetică necesară mănuiitorului de condeiu și oratorului public; calități, ce-l ajutară să devină repede o proeminentă figură a epocii sale în această regiune.

În căminul lui modest din Saturău domnea cea mai deplină armonie, servind exemplul bun copiilor cari creșteau în ascultare și râvna de învățătură. Veșnic activ, adesea își petrecea nopțile studiind, ori scriind.

Ca preot, notele și citatele, ce se găsesc prin manuscrisele sale, dovedesc cunoașterea temeinică a sfintei scripturi, ceace-i împrumuta forța și farmecul de orator bisericesc. Viața lui religioasă și felul de a trata cu cei mici — ni-

ciodată nu vorbea cu un țaran înainte de a-l așeza pe scaun — îl făcuse iubit de credincioși. Veneau pentru slujbe la el acasă țarani de prin toate satele din jur.

Sărea în ajutorul năpăstuiților, jertfindu-se pe sine. De multeori cumpăra moșiile scoase la licitație și le restituia oamenilor, încurcându-se în datorii, murind sărac din această pricină. Mai târziu, a înființat în Buteni institutul de credit și economii, „Codrul“.

Era animatorul vieții sociale românești din regiune. Înființează casina și biblioteca românească din Gurahonț. Organizează spectacole teatrale — cu piese scrise de el, intrunind țărănimea alături de intelectualii satelor, realizând prin aceasta atât de mult dorita solidaritate națională. Se țin lanț, puse la cale de el, convenirile familiare ale preoților și dascălilor, în care pe lângă efuziunea de veselie adusă de el, intra totdeauna și nota națională.

A intrat de timpuriu și în viața politică. Ajungând preot la 1887, la 1889, împreună cu amicul său, preotul Cornel Lazăr din Almaș, convoacă conferința electorală pentru alegerea alor doi deputați la conferința națională dela Sibiu — fiind până atunci cercul Iosășelului nereprezentat, — alegând pe Dr. Ștefan Cicio Pop și pe Cornel Lazar. Tot cu concursul lui s'a ținut și la 1892 conferința dela Iosășel pentru restaurarea clubului electoral, alegându-se delegați pentru conferința dela Sibiu, Constantin Gurbanu și Petru Truția. P. Truția a și candidat cu program național, însă conferința dela Sibiu declarând pasivitatea (22 Ian. 1892), și-a retras candidatura. Frumoasă activitate a dezvoltat preotul Magier în acest memorabil an, 1892, făcând parte din delegația care a dus Memorandumul la Viena.

Fire combativă prin eselență, susținută de o bogată sursă de emotivitate, el a devenit un mare animator de mase, bărbat politic în accepțiunea nobilă a cuvântului. Glasul lui tuna în adunările congregațiilor comitatense din Arad. Iar, în alegerile de deputați dela Iosășel deținea cuvântul hotărâtor. Vorbea fulgerător și compunea versuri³⁾ pe melodii ușoare, cari cântate de mulțime în cor aveau darul să electrizeze și să îndemne la sacrificiu și pe cei mai simpli alegători. În timpul alegerilor, toată valea Crișului Alb, cât ținea circumscripția Iosășelului, trăia sub vraja cuvântului său. Așa a ajuns la mandat de deputat în 1901 George Sombati, ales față de Tagányi Sándor. Iar, când la 1906 Partidul național reluase lupta și aici, lui i se datorește în mare parte strălucita biruință a lui Dr. Nicolae Oncu, ales cu

2014 voturi față de 163 ale guvernamentalului G. Sombati.

Traian Magier a desfășurat și o frumoasă activitate literară în foiletoanele „Tribunii“, începând de pe la 1889. A scris în versuri fabule, anecdote, iar în proză piese teatrale pentru popor, meditații. I am găsit și o novelă, „Revederea“ (Tribuna, Nr. 230, 231 din 1890), despre care se spune acolo că „a obținut la concursul literar al Tribunii mențiune onorabilă“.

Fabulele sale sunt prelucrări după autorii clasici, originalitatea lor constând în forma și adaptarea învățaturii morale la actualitatea românească. Așa avem: „Mâța și șoarecii“ (Nr. 185—1889); „Leul și ursul“, „Ariciul și vulpea“ (Nr. 142—1891); „Cocostârcul și vulpea“, „Lupii și oile“ (Nr. 143—1891); „Liliacul și mâța“ (Nr. 144—1891) ș. a. În „Lupii și oile“, când lupii propun pace oilor cu condiția să-și alunge câinii, autorul atrage atenția asupra unui popor vrășmaș (Ungurii), care asemenea lupilor din fabulă ofereau pace poporului românesc, cerându-i în prealabil să se lapede de conducătorii lui. Ca și în toate fabulele sale, și aci se exploatează mult situațiile comice, se presară expresii hazlii; lupii poartă numele de Beleiu, Guleiu, Gulerat.

În anecdota „Lipitorile doctorului“ (No. 1-1904) râdem de neîndemânarea unui doctor beat.

În meditația „Satul meu“ (Ibid.) contempletă viața patriarhală a țaranului român. Într'o altă meditație, „Mărgăritar falș“, ne prezintă pe intelectualul demagog, Forfoi, — „anteluptătorul“.

Am amintit numai câteva din lucrările sale, neavând la dispoziție colecțiile complete ale ziarelor contemporane.

Urmărind îndeosebi educația țărânimii, a scris piesele teatrale pentru popor, „Gurgoi Împărat“, apoi „Ură și dragoste“, comedii în 3 acte, pline de umorul sănătos al satelor crișene. „Ură și dragoste“ a fost publicată în Tribuna din 1905 (No. 43, 48, 53, 58, 63, 68, 73, 76) și fiind jucată de multeori a avut un puternic răsunet în lumea satelor. Autorul își formase o trupă teatrală și sub conducerea lui a fost predată în Iosășel (30. VII. 1905); la Hălmașiu (August 1906) din prilejul adunării despărțământului Brad al „Astrei“. De către diverse trupe de diletanți a fost jucată în Sân Nicolaul Mic (15. II. 1906), Fenlac-Timiș (17. III. 1907), Rișculița-Hun doara (28. VIII. 1911), Rișca (15. VII. 1912), precum și la alte date și în alte localități.

Îngăduindu-ne să aruncăm o privire și asupra vieții administrative a satului românesc din acea epocă, dăm pe scurt subiectul piesei „Ură și dragoste“.

Eroul principal al acțiunii este Sandu Troușan, țaran fruntaș și primar, pe care îl duc la ruină materială și morală, speculându-i naivitatea și orogoliul, banda de spoliatori ai satului compusă din străinii: notarul *Inșoi Laiuș*; fiul acestuia, berbantul *Olodar*; birtașul *Henșcu* și fișcalul *Skerezi*. În mâinile acestei clici, cu concursul mai mult sau mai puțin conștient al primarului, se irosește averea satului,

³⁾ AMH. Fișa Nr. 121. Reproducem dintr'o afare poezie de 6 ștrote, aflată între scrisorile lui Sombati, întâia și ultima ștrofă:

„Aidați frașilor la sfat	Cine n'a ținea cu noi
Să ne-alegem deputat;	Crească-i coarne ca la boi
Să nu dăm pâne la strini	Și unghișe ca la mătă,
Ci la fiili de Români!	Să zgârle pe temniță!
Tra lala la	Tra lala la

Se cânta pe aria „Hai să dăm mână cu mână!“

în vreme ce bieții săteni nu mai prididesc cu plata globilor de tot felul. Jidanul Herșcu a cumpărat 20 arbori și a tăiat jumătate din pădurea satului. Notarul defraudează fondurile comunale, iar la întocmirea bugetului, când invită comitetul să-l iscălească fără discuție, se ridică viceprimarul *Porfirie*, cerând socoteală. De aci, ura între primar și săteni, pe cari fiscalul Skérczi îi amenință cu procese de calomnie. În acest cadru politic se țese o frumoasă intrigă amoroasă. Spre desnădejdea soției sale *Răveca*, orgoliosul primar respinge pe învățătorul *Călin* când îi cere mâna fiicei sale *Irina*, socotind că o va mărita cu Olodar; precum își alungă din casă pe fiul său *Iorgu*, neînvoindu-se la căsătoria lui cu *Lina*, fata *nanei Iosana*, văduvită și sărăcită depe urma manipulațiilor lui Herșcu. Desnodământul ușurează sufletele spectatorilor prin triumful integral al dreptății și a dragostei curate. Primarul este distrus, punându-i-se sechestru pe avere pentru cambiile iscălite notarului și fiului său Olodar și restituirea unor bani comunali. Sechestru pe averea notarului și a lui Herșcu, care din această pricină s'a îmbolnăvit de moarte. Pe Olodar îl urmărește justiția pentru falșuri. Prin o foarte bine deghețată aluzie iredentistă, situația celor două familii românești năpăstuite de străini, se corectează. *Părintele Sinesie* primește avizul tribunalului de Ilfov (București) în senzul că un unchiu al Linei refugiat în România, murind, și-a testat nepoatei averea, în numerar, 12 000 Lei, numindu-l pe el tutor testamentar. Nimic nu se mai opune în calea dragostei. Inv. Călin se căsătorește cu Irina; iar Iorgu, bogat odinioară, sărac acum, cu Lina, orfana cea săracă odinioară, bogată acum. Dela început și până la sfârșit acțiunea este înviorată de o bogată sursă de comic, pe care ni-l servește bețivanul *Prilea*, *părgarul*, prin poznele sale și prin coruperea cuvintelor radicale auzite prin cancelarie; cât și de *baba Todora*, gura satului. Multă ilaritate produce româneasca stălcită pe care o vorbesc jidanul și tovarășii săi unguri. Câteva versuri populare sau de factură cărturărească, după cum sunt puse în gura flăcăului și a fetei țărance, sau a învățătorului, măresc considerabil efectul teatral.

Cât privește forma; vocabularul și dialectica personajilor țărănești ne oferă un prețios document limbistic al specificului crișan. Că autorul putea să se servească sigur și în mod conștient de autenticul limbaj țărănesc, ne-o dovedesc preocupările sale de ordin folcloristic, fiind totodată și un sânguincios colecționar al produselor literare populare. Așa, găsim printre manuscrisele sale o colecție de proverbe, 1136, la număr — parte adunate din popor, parte conținând reflexii pro-

prii; — precum și mai multe balade, ca „Gruia“, „Divoica“, „Cidvuța“, auzite dela Ilie Danciu din Secaș.

Pe lângă că era activ în toate manifestațiile politice, el avea și simțul istoriei, conducând un jurnal despre evenimentele la cari a participat. Astfel, făcând parte din deputațiunea care în luna Maiu 1892 avea să se prezinte monarhului în Viena cu Memorandul, ne-a lăsat în jurnalul său o judicioasă relatare a acestui mare eveniment național.

I se cunosc și câteva scrisori politice,⁴⁾ dintre cari cea dela 17 Iulie 1904, adresată deputatului guvernamental Sombati pentru a-l convinge să nu voteze proiectele școlare dușmănoase nouă, merită să fie cunoscută pentru frumoasele idei morale ce cuprinde. Răspunzând aci unei întrebări publice dintr'un editorial al „Tribunei“ (No. 105—1904) el scria lui Sombati între altele: „Eu din partea mea sunt în curat cu orice întrebări publice, anume: acolo unde e întreaga mea biserică, sunt și eu cu trupul și cu sufletul. Dela datorința poziției și a convingerii mele nu mă reține nimic, nu numai eventuala disgrăție omească, dar nici chiar pierderea libertății personale“.

Activitatea politică a protopopului Traian Magier desfășurându-se între anii 1889 și 1909, îmbrățișează tocmai două decenii din eroica epocă a defenzivei naționale, în care intră: lărgirea organizării Partidului național; Memorandul, la 1892; procesul Memorandului, la 1894; organizarea solidarității naționalităților prin congresul dela 1895 și lupta împotriva legiferării căsătoriei civile; luptele împotriva legiferării reformelor școlare dela 1904 și 1907; cât și bătăliile electorale pentru congregațiile comitatense și parlament.

La toate aceste evenimente, părintele Magier a fost exponentul intereselor superioare ale neamului în această regiune, devotat stegar fără nici o condiție și prezent la datorie în orice moment cu riscul jertfirii de sine.

Generația postbelică, crescută în atmosfera vieții politice de azi, cu greu va putea să înțeleagă și să prețuiască indeajuns faptele generațiilor înaintașe.

Odinioară, luptătorii politici constituiau elementul de jertfă pe care instinctul conservării de rasă îi arunca la suprafață. Aceștia, îmbrăcând a priori haina muceniciei, cunoșteau un singur imperativ: să ducă mai departe războiul milenar chiar fără perspectiva unei victorii apropiate.

Părintele Traian Magier aparținea acestei categorii de predestinați luptători pentru legea strămoșească și a murit sărac în vârstă numai de 44 ani, lăsând în urmă-i cinci copii, dintre cari unul este azi episcopul ortodox al Aradului, Dr. Andreiu Magier Crișanul.

⁴⁾ Două din aceste scrisori găsite în corespondența lăsată de Gh. Sombati, se află în AMH.

O NOAPTE UNICĂ

„Nu știu de ce îmi veni atunci să plec. E drept că Brunariu mă invitase de mult și de multe ori să vin la el. „Hai mă la mine. Să vezi ce frumos e. Groaznic“. Avea el mania calificativelor-tip, pe care le aplica, — se potriveaua ori nu — ori unde și la orice.

Poate tocmai acest lucru mă făcuse să tot amân călătoria asta. Și mai aveam încă un motiv. Bănuiam în invitația lui o cursă matrimonială: Brunariu avea trei surori nemăritate. Mi-l închipuiam pe săracul Bunariu dojenit mereu de un tată morocănos și puțin alcoolic și de o mamă nervoasă și vorbăreată: „De ce nu te mai gândești și la surorile tale? Ai atîția prieteni. De ce nu-i înviți pe la tine? Vrei să îmbătrînească la ușa mea? Ca în orice familie cu fete multe și avere puțină.

Și săracul Bunariu se executase, cam fără multă tragere de inimă, ca orice băiat, care trebuia să se însoare și el la rîndul-lui. Și eu l'am înțeles și nu m'am dus. Ce era să fac acolo? Să le deșept dorinți, pe cari nu le-ași fi putut împlini? Căci înafară că nu aveam nici o calitate din cele care se cer unui soț model, dar nici n'ași fi fost măcar un soț suportabil. Mă cunosc destul de bine, din cele multe legături pe care le-am avut. Dar n'aveam nici pofta să pun capăt unei libertăți, care era aproape însăși viața mea. Și apoi cine și-ar fi dat fata după un student veteran, fără nici o perspectivă de a-și trece vreodată examenele și de a-și aranja vreodată vreo situație convenabilă.

Și totuși plecai. Ce mă făcu să lăs o societate veselă și aproximativ plăcută, pentru ca să mă aventurez seara, pe drumuri necunoscute spre a juca — de sigur — acolo, o comedie fără spirit și fără noimă, al cărei rezultat îl știam dinainte? Nu știu. Poate Tina, cu spiritele ei anoste, în care mi se oferea cu atît de îndărătnică perseverență, cînd știa — i-o spusese doar de atîtea ori — că nu vreau să-mi întinez primul meu vis de iubire cu o posesiune târzie. Poate și Bedea cu rîsul lui sonor și măsurat — cred că ținea totdeauna trei sferturi de minut... Poate.

Dar acum cînd stau și mă gândesc la toată scena aceia ridicolă pe care o jucasem ca un ucenic de bărbierie, îmi vine să-mi trag palme. Mă plictiseam de vre-o jumătate de oră și aveam o mutră de falit. Deodată Georgescu făcu un calambur nesărat, cu cuvîntul „șezut“ mi se pare. Asta îmi provocă o senzație de vomare. Îmi părea că un miros de apă stătută, de baltă în care s'a topit cânepa, mi-a umplut aerul inspirat, că din toate părțile îmi vine acest miros și că trebuie să plec imediat, altfel mă înnece. Îmi luai pălăria și salutai oarecum melodramatic întreaga

societate veselă din grădina Dnei Vasiliu: Domnișoarelor, Doamnelor și Domnilor, vă spun „adio“. Plec și nu mai mă re'ntorc“. Știu că Georgescu aruncă după mine: Adio și n'am cuvinte. Pal paa! și toată lumea a ris. N'au crezut. Cum de puțin ne cunoaștem!

Da asta a fost! Mi se îngreșosase de prieteni și de petrecerile lor, de burgheziă lor standardizată ca o pâine vindută cu cartela, de veselia asta „de porunceală“ la oră fixă, de masca pe care o puneam atît de neîndeminatec pe niște apetituri pe care noi, bărbații — nu le mai ascundeam și pentru care fetele, erau dresate să le menție în continuă trezire. Mi se făcuse literalmente greață și trebuia să plec.

Dar de ce plecai la Bunariu? Să schimb o situație falsă, pe una la fel? Poate că o ascunsă asociație de idei, îmi așezase paralel cele două familii, ca o acuzație de plagiat... Poate că doream să mă înfund și mai tare în mocirla vieții, pe care o duceam, pentru ca desgustul să fie mai mare. Sau poate speranța unei liniștiri într'o familie cuminte și burgheză. A unui cămin. Al Căminului pe care-l visam. Pe care-l visează ori și cine a trecut prin apele noroioase ale unei vieți sbuciumate. Al căminului cu soba caldă, cu cafea cu lapte și cu papuci de casă. Oh! cine poate să ghicească toate ascunsele împintenări ale acțiunilor noastre.

Fapt e că am plecat. Îmi aduc aminte că până la barieră, nici n'am știut încotro mă duc. Poate că nici nu aveam încă cristalizată dorința unei evadări din oraș. Singurul fapt al mergerei, îmi era poate deajuns pentru a ogoi senzația aceia neplăcută de desgust. Mergeam lovind cu bastonul câte o piatră, ce-o găseam în cale, fredonând începuturi de romanețe leșinate, pe care le părăseam după câteva tacte. Erau tatonările unei pianiste, în căutarea unui cântec, care să i se potrivească stării sufletești din acel moment. Știu atît că o tablă murdărită de ploi și prinsă strâmb pe un stîlp și pe care scria Alioș 10 klm. Brestovăț 26 klm. mă făcu să exclam fără multă gândire: „Ce-ar fi să mă duc la Bunariu?“ Până la Alioș erau 10 klm., dar eu care nu făcusem niciodată, — nici chiar la militarie, — vreun drum pe jos, nu prea aveam noțiunea distanțelor. De altfel dacă mi-ar fi spus cineva, că e departe, m'ași fi bucurat și mai mult. Sunt sigur de asta, pentru că atunci, deși doream să-l văd pe Bunariu, totuși ași fi fost bucuros ca acest lucru să se întâmple cît mai târziu și drumul să fie cît mai mult. Îmi dădeam oarecum seama că nu vroiam să-l văd pe el, să întîlnesc un om, un prieten, ci cît mai mult să fiu singur și să mă amestec cu ceva; ori ce ar fi aceasta.

Așa se face că la ieșirea din oraș, mă amuzai aproape un sfert de ceas la o fântână cu cumpănă, O cunoașteam din picturile lui Grigorescu și din desenele din cărțile didactice. Și

câteodată din tren. Niciodată însă n'am scos eu cu mâna mea o vadră de apă cu ciutura cum-penei. Întâiași dată o făcui cu timiditate. Și ne-îndemânare. Mi-era teamă că n'o să pot. Dar reușita mă bucură ca pe un copil. Băui puțin și apoi vărsai apa în vălăul alăturat. Să bea și vitele din apa pe care am scos-o eu. Eram așa de mândru și de fericit de acest lucru, încât îmi dădură lacrimile și când dădui din nou drum ciuturii în fântână, spusei fără să vreau: „Am făcut și eu odată o faptă creștinească”. Glasul meu mă sperie ca o dojană. Mă uitai repede să văd, dacă nu m'a auzit cineva, și rămăsei cu impresia că am spus o necuviință și mă rușinai. Un susur continuu, ca țîrîitul apei din streșină pe o zi nouroasă, îmi trase luare aminte. Și deodată tot sufletul meu se strânse, ca un copil în fața loviturii brutale ce va să vie. Apa din vălău se scurgea încet dar complex. Pe semne vălăul stătuse mult timp uscat la soare și crăpase. Mă cuprinse o tristețe neagră. Văzui în acest fapt în sterilitatea celei mai desinteresate acțiuni ale mele, un destin al întregii mele vieți. Uite, așa mi se pierde tot ce gândesc, tot ce făptuesc. Toată viața mea!

Îmi luai pălăria și plecai mai departe, cu capul în jos, ca un înfrânt. De data asta îmi dispăru și voința de a mă duce la Bunariu. La ce bun? Și așa nu voi face nimic. Nici acolo.

Mergeam mecanic. Gândurile îmi revedeau viața goală de fapte, de rezultate, de sens. O viață fără scop. Oare să fi fost viață? Faptul că mă mișc, că gândesc — cogito, ergo sum — hm! — că îndeplinesc toate funcțiunile normale ale unei ființe, înseamnă oare că trăesc? Că viețuesc? Oare nu modul cum te servești de facultățile vitale ale ființei tale, îți indică hotarele între trăire și vegetare? Atunci ce-am făcut eu până acum? E imposibil ca viața, care presupune puterea și bucuria de a trăi, să se identifice cu aceea pe care am dus-o până acum.

La câțiva pași de mine sări o broască. Mă oprii și o urmării în salturile ei stângace. Săraca! Și ea trăește. Ca mine. Nu, nu, nu. Uite, am intuiția că broasca asta își trăește acum cu o intensitate demnă de invidiat de orice aventurier, clipele acestea. Vede în mine un pericol și'n brațul meu arma care o va nimici. Dacă i-ași putea asculta inima — cu toate că are sânge rece — trebuie să-i bată grozav de repede și de tare. Trăsei concluzia că primejdia e necesară vieții ei, tot atât de mult ca aerul — e elementul însăși al vieții — și o dorii.

Soarele era spre asfințit și departe, departe vinețiul pădurilor subliniau conturul cerului. Păduri. Ah, de-ar fi fost niște bandiți în pădure. Să-mi sară dintr'un șanț sau de după vreo tufă vreo doi trei bandiți cu puștile îndreptate spre mine. Toată literatura cu cow-boy, cu aventuri extraordinare din pampasuri și din speluncile metropolelor îmi veni în minte. Sângele îmi trecu într-o clipă prin vine, c'o iuțelă ce-mi făcu să-mi vijii urechile și să-mi bată inima. Instinctiv începui să merg mai repede și probabil gesticulam, cum i-ași

fi aranjat unuia un swing în bărbie, altuia un picior în burtă, iar altuia i-ași fi întors brațul printr'o mișcare măiastră de jiu-jitsu, înainte de a avea timpul să descarce vreun glonte. Sau ași fi lăsat pe unul să se apropie și ași fi simulat frica. Ași fi ridicat mâinile în sus și pe când m'ar fi buzunărit, ași fi strigat „jandarmi!” Sigur că s'ar fi speriat, s'ar fi întors, ași fi lovit pe unul cu bățul, i-ași fi luat pușca și până să se desmeticească i-ași fi împușcat pe toți trei. Nu știu cât voi fi mers așa, făurind planuri rășboinice și unde am ajuns cu aranjarea bandiților, cari crescură între timp până la jumătate de duzină, când o vorbă moale și prietenoasă, mă întrerupse din extraordinarele mele victorii imaginare:

— „Bună vreme, domnișorule...”

— „Bună seara... moșule... da... bună seara — răspunsei eu incurcat și oarecum uluit, că un moșneguț slab și cu o musteață albă și nenaturală — ca acea a copiilor de școală, când fac pe moș Crăciun — îmi dădu binețea, se uita curios și binevoitor la mine și nu semăna deloc cu banditul așteptat.

— „Mergi, domnișorule... departe... îmi zise și el, ca să zică ceva și să întrerupă o tăcere, care devenise jenantă, și o încurcătură, pe care nu o pricepea...”

— „Nu. la până la un prieten. Aci. Foarte aproape. Acuș ajung” și făcui cu mâna într'o direcție, în care — spre marea mea surpriză, nu se vedea nici o casă, ci numai câmpuri, câmpuri și departe, un deal vinețiu.

— „Da, da... făcu moșul cu o mucalită indulgență, meri sănătos, că-i ajunge dumneata. Noapte bună”.

Nu știu dacă i-am răspuns ceva sau numai am mormăit un răspuns sau am tăcut. Știu că am rămas mult timp, uitându-mă după el, ca după o nedumerire, care se îndepărta, se îndepărta de mine fără să-i fi găsit răspunsul...

Apoi îmi făcui muștrări pentru că am fost așa de idiot. Cum putusem să dau un răspuns fără cap. Nu puteam să-l întreb și eu, încotro duce drumul ăsta, câte ceasuri mai am, până ajung în satul lui Bunariu, unde merge el... și câte altele... Așa am rămas ca un prost în mijlocul drumului să mă uit după el.

Mă întorsei năcăjit și măsurai drumul ce-l aveam de făcut. Ca un șarpe lung și alb se târa mult pe câmpie, se sucea după niște tufe, furișându-se apoi mai mult ghicid de cât văzut, ivindu-se deodată pe coasta unui deal, spre a se pierde apoi în pădure. O descurajare completă mă cuprinse. Unde mă duc și ce să fac? Drumul lung și noaptea aproape. Voi pierde drumul și voi rătăci. Poate că Bunariu nici nu e acasă. Și de ce să mai fac drumul ăsta? Ce-mi va putea aduce mai mult decât mi-a adus toate încercările de descătușare, pe care, le-am făcut până acum. Aceea ce așteaptă sufletul meu nu mi se va ivi dela un drum de seară — deși cărturărele tocmai de acest drum leagă toate speranțele, O deluzie mai mult mă va aștepta la capătul acestei călătorii.

Incepusem deja să-mi întorc capul, apoi corpul, încet nehotărât, pe drumul întoarcerii, când la doi pași auzii un sgomot. Nu chiar un sgomot, ci ca să fiu precis am simțit o mișcare. Un ghemuleț se mișca, nu cu destulă grabă de pe o parte a drumului spre cealaltă. Un ariciu. Ce bucurie mi-a produs. M-am apropiat de el tropotind și m'am veselit ca un copil văzându-l că se oprește și se ghemuește, sbârlindu-și țepii. L'am atins cu bățul și o minge cu țepi s'a rostogolit aproape de gheata mea.

Ori cum îl întorceam, fără să scoată vreun sunet, ariciul îmi arăta aceiași colți. Imi făcea o mare plăcere să-l rostogolesc. Imi adusei aminte apoi de jocurile copilăriei, când moșul suna niște chei și ariciul pornea să umble cu pădurea din spinare spre nukul din fundul grădinii. Mă căutai prin buzunare, dar nu găsii decât o pungă cu destul mărunțis, ca să producă zgomot. Se vede că sunetul acestui mijlocitor al diavolului place și ariciului. Iși refăcu situația normală și încet, încet cu teamă, trecu în șanțul șoselei, unde se perdu în buruieni. Il mai așteptai puțin și apoi plecai. Mă simțeam mai înviorat. Imi întinsei brațele de-mi trosniră oasele și plecai fără să-mi mai amintesc de descurajarea de mai înainte. De lângă niște arbori mari, fulgeră o clipă un liliac în zbor nesigur. Mă uitam în toate părțile să nu-mi cadă în cap. Nu știu de ce îmi veni în minte asemănarea liliacului cu o nenorocire. Uite așa îți cade pe cap sau numai te sperie.

Dintr'o miriște se auzi un pitpalac. Asta îmi dădu regrete cinegetice. Constatai că niciodată nu fusesem încă la vreo vânătoare cu câini, cu hăitași, cu mese împărătești și cu povești minciunoase. Cât de multe lucruri nu cunosc, câte senzații nu am simțit, mărginindu-mă la o viață de târgovăț fără perspective de parvenire ci doar de profitor fără curiozități. Mă hotărâi imediat să încep o viață nouă. Să mă retrag undeva la țară. Ce viață plăcută mi se deschidea în cale. Ascultam și nu mai mă săturam ascultând. O muzică nouă, nevăzută, dar par'că produsă de o orchestră enorm de numeroasă, se înălța din toate părțile. O muzică compusă din firiit de greeri și de tăceri. Oh! ce numeroase sunt tăcerile câmpului. Și ce melodioase. Nu opace ca tăcerile orașelor. Sunt tăceri par'că pline de un mister ce stă să ți se desvăluie: sunt tăcerile lanurilor de grâu. Sunt tăceri cari plesnesc într'un firiit de greer sau, un sbor de pasăre: sunt tăcerile câmpurilor: Sunt tăceri cari te 'ngrozesc, care te amenință, de care ți-e o teamă nelămurită: tăcerile pădurei. Tăceri cari te predisun spre visare: tăcerea cerului senin cu lună, după cum tăcerea cerului instelat, te melancolizează. Ce orchestrație minunată ar putea topi aceste tăceri într'o melodie cerească?

Rămăsesem infipt în baston, ascultând. Tot ascultând. Ce minunată poezie închid lucrurile pe care nu le cunoaștem. Și fiecă clipă o nouă încântare îmi desvăluia în această tăcere a nopții și a câmpului.

Departa ceriul începuse să se înflăcăreze. Presimții răsăritul lunii și mă îndreptai către el.

Mergeam cu ochii ațintiți spre locul de unde trebuia să răsară, încât de vreo două ori mă poticnii de pietrele ce eșeau din drum, ca niște colți de dinți din gingia unui bătrân. Voiam să prind momentul când va apărea la orizont, dar mai mult doream să văd dacă voi mai simți emoțiile și apoi senzația de neantizare corporală, pe care le aveam în adolescența mea, când priveam răsăritul lunii din cerdacul casei noastre bătrânești. Mi-aduc aminte cu câtă exactitate, — chiar lăsând unele întâlniri să se peară — veneam acasă să prind acest moment rar. Aveam 16 ani. Pe față o chema Mina. Și era Mai.

Luna se ivi pe încetul ca un hoț ce vrea să furișeze o privire în camera, în care va lucra. Mi-am adunat tot sufletul în piept, s'o primesc ca pe o veche cunoștință. Simțeam cum bătăile inimii se accelerează, ca pe vremuri când de la banca știută din parcul orașului, auzeam pașii ei. Rămăsei ținuit locului. Eram total concentrat în privire. O geană de aur se ivi deasupra dealului și apoi din ce în ce mai mult, întreaga lună. Am început să mă pipăi încet și tot mai tare, mai apăsător, ca pe un trup strein. Emoția așteptată nu mai venia. Ochii îmi erau încântați, dar mintea o luase razna, Mă trezii făcând literatură. O asemuiam cu o felie de cantalup, cu un bumb sau cu un ban de aur, tot gânduri neroade și banale, auzite sau cetite de mult, Eram ca spectatorul unui film prea laudat, și care nu găsește ceea ce aștepta. Era frumos, dar semăna grozav a teatru. Mi-adusei aminte de o piesă, în care mașinistul din dosul fundalului muta cu ajutorul unei sfori, o lună galbenă, ca o lămâie, încet, încet, pentru ca plictisit, spre sfârșitul piesei, s'o tragă ca pe un dovleac din puț. Imi venea să strig lunii: „Ei, hai: Răsai odată. Mai repede. Sunt grăbit. Vreau să plec.“

Imi trăsei supărat pălăria peste ochi și plecai desamăgit.

Constatai, poate încă odată, că emoțiile sunt unice și a vroi să le învii, e o nerozie. Nu mai eram tot acela din cerdacul copilăriei mele și nici nu voi mai putea fi vreodată. Ar fi trebuit să fiu omul clipei de acum, să primesc luna cu ochii omului desgustat de lumea lui și să nu-mi tulbur emoțiile prezente cu amintirea trecutului mort.

Mergeam, trăgând mereu firul de pe mósorul gândurilor, fără să mai iau seama la peisagiul din jurul meu. Deabia într'un târziu, când gândurile ajunseseră la acel punct mort, când închei orice discuție cu tine însuși, cu o exclamație tâmpită de soiul: „așa-i viața“ — ori — „în definitiv, ce pot schimba eu“, ridicai capul și rămăsei uimit. Pe fundalul unui decor de copaci bătrâni, un foc imens. Așa mi s'a părut la început. Câteva umbre se mișcau în jurul lui. Nu se auzea nici o vorbă. Dar era divin. Flăcările aveau ceva viu în ele. Se ridicau, cădeau iar, încercau să se ridice, se învâlvoreau unele peste altele, ca o imensă frământare de corpuri după ceva dorit. O dorință supremă. Imi imaginai chinul lui Tantal sub forma unei flăcări ce vrea să ajungă luna. Scânteile erau sufletele acelor flăcări repe-

zite spre mai înalt. Ori ca iadul. Flăcările iadului, de sigur, că nu sunt altceva decât continua frământare de înălțare din mocirla păcatului spre înălțimile supremei liniști. Poate așa — dacă l-ași putea vedea materializat — se frământă și sufletul meu.

Nu mai mă săturam privindu-l. Intr'un timp limbile de foc se târâră pe jos, ca doborâte de un blestem sau supuse de o poruncă. Apoi iar înălțară iar se frământară, mereu și tot mereu.

Cât stătui privind. Un ceas, două? Nu știu. De pe marginea drumului, unde mă așezasem să privesc, văzui umbre robotind în jurul focului, apoi culcându-se, una câte una. Cine o fi fost? Ce importanță avea, dacă erau preoții vreunui cult păgân, niște țigani nomazi, niște drumeți obosiți sau simpli păzitori de noapte. Miracolul se întâmplase; ceva din mine se învioră, se aprinse. Restul ce importanță are.

Când i-am văzut culcându-se și apoi flăcările potolindu-se și ele, mulțumite sau resemnate, îmi veni în gând să mă duc să pun vreascuri pe foc, să-i mențin până la ziuă răzvrătirea-i nepuțincoasă. Ca femeile vestale! Ce nobilă preocupare. Dar mă sfiii. Era acolo o poezie ca un psalm al unei religii a focului, o liturghie mistică, ce mi se părea streină, mie orășanului. Mi se părea că am asistat ca un profanator al unui cult, pe care nu-l înțelegem, dar care mă încânta și mă reconforta.

M'am sculat oftând și am plecat. Îmi veni în minte imaginea aceluia jidov rătăcitor, căruia toate i se refuză și din tot locul trebuind să plece. Oare ce blestem mă urmărește și pe mine? Din drum mă mai întorsei odată să privesc focul. Așa trebuie să fie focul ce arde deasupra comorilor. Era minunat. Ce viață frumoasă, ce paradisuri sunt în apropierea noastră și nu le cunoaștem. Nici nu ne sunt date să le cunoaștem. Poate în aceasta stă fericirea. Focul acela îmi păru o revelație a — paradisului... pierdut pentru mine. Ași mai putea să-l doresc? Ași mai putea să intru în el? Nu eram născut pentru el, cum nici țaranul care aruncă o privire în saloanele luxos mobilate ale orășanului bogat, nu era născut pentru ele. Asta înseamnă raiul... sau fericirea! A dori ceea ce nu vei avea niciodată.

Mă îndreptai spre pădurea cea neagră, întunecoasă, ce pentru mine îmbrăcase haina simbolică a Gheenei. „Asta ți-i sortit! Așa ți a fost scris, murmurai ca un turc fatalist și cercai să fii și indiferent ca el. Se putea oare într'o noapte cu lună și cu foc la margini de poeni? Părerile de rău erau singurele amintiri ce le duceam cu mine. Intrai iar în împărăția tăcerii.

Undeva se auzi un țipăt scurt. O fi fost vreo chemare? De ajutor sau de dragoste. Ce limbaj strein pentru mine. Se auzi un fâșit. Mă întorsei. Nu era nimic: Mă uitai jur împrejur. Nici o mișcare. O imobilitate ce-mi dădea fiori. Și cu toate astea auzisem ceva. Sunt sigur. Iarăși Tot nimic. Mi s'a părut oare? Să fi fost adierea vântului? Dar nimic, absolut nimic nu se mișca. Simții

că începe să-mi fie frică. Grăbii pasul, dar svonul ghetelor mele pe drumul cu bolovani, avea un ecou de catedrală. Oare nu mă urmărește nimeni? Se vedea destul de bine sub clarul de lună și totuși nu zăream nici o ființă, nici o mișcare. Doar umbre mari, alungite, greoaie se piteau în dosul tufelor și a copacilor de pe marginile șoselei, ochi imobili și inexpressivi mă priveau din toate băltoacele, stelele clipeau șiret și complice din spre marginile cerului... iar în aer era ceva. Duhul nopții, strigoi basmelor, sufletele chinuite ale acelei lumi, pe care n'o cunoaștem, dar de care ne temem atât? Îmi fu frică deabinelea. Cine mă puse să fac un pas atât de hazardat, când nu eram copt pentru așa ceva. Societatea Vasiliilor îmi păru un Eldorado, la care ași fi revenit cu bucurie. Mergeam grăbit și cum se apropia pădurea, frica îmi creștea, dar îmi era rușine față de mine să mai dau înapoi. Dar nici nu mai puteam. Era ceva ce mă împingea înainte. Un destin dela care nu mai mă puteam sustrage.

Aruncam mereu priviri sperioase în toate părțile. Copacii începură să ia alure fantastice. Mi se păreau prea lungi sau prea lați și dacă ar fi început să se miște și să umble nu m'ar fi mirat de loc. Și mereu aceeași tăcere. Și eu eram singur, singur... Oh! senzația aceea de singurătate... Mi se părea că nu mai e nimeni, nici un om pe tot pământul acesta. Doar eu și acele ființe eterice, pe care le presimțeam în jurul meu, dar nu le vedeam.

Simții deodată că mi se taie picioarele. Obosit nu eram, dar nu mai puteam să mă mișc. Îmi tremurau picioarele. În zadar mintea îmi făcea fel de fel de muștrări, îmi arată insanitatea unui sentiment, căruia nu-i dădea nimeni și nimic motive de alarmare. Vru să mă așez, dar o broască sări chiar de lângă mine și-mi îngheță sângele în vine. „Vezi ce te poate speria“, — îmi făcui singur reproșuri. Râsei, dar era un râs, ca al unui diletant de teatru. Spaima ce-mi produse broasca, avu darul, prin intenzitatea și neașteptatul ei să-mi liniștească celelalte temeri. Cui pe cui se scoate, filosofai adecvat împrejurării. Pădurea nu mai era decât la o sută de pași. Îndrăznii s'o privesc și s'o bravez. — Hai curaj! Ai zăcut că nu-i nimic altceva, decât închipuirea ta, care mărește totul și dintr'o broască face un smeu. Unde-i curajul tău din astă seară, când vroiai să te bați cu 3 bandiți deodată.

— Oh! ce m'ași fi făcut acum, dacă în adevăr mi-ar fi sărit cei 3 bandiți pe care-i doream. Ași fi murit pe loc.

Deodată simții sau mai bine presimții prezența a altcuiva prin apropiere. Nu simții nici o mișcare, nu văzui pe nimeni, dar avui senzația netă a existenței în apropierea mea a unei ființe, undeva pe acest câmp luminat de lună și nu prea departe de mine. Exact cum presimt unii prezența unui hoț în casă, deși nu l-au văzut încă. Asta mă înfricoșă din nou. Cred că mă temeam mai mult pentru că nu știam ce poate fi, decât de faptul că ași fi putut întâlni un om rău. Poate că mai totdeauna cauza fricei e mai mult nesiguranța a

cea ce poate surveni, decât faptul în sine. Neliniștea cauzată de acea prezență mă enerva și aș fi dorit să apară cât mai repede. Intorceam ochii în toate părțile să descopăr prezența aceluia. Dorința aceasta de a se arăta cât mai în grabă, cu toate intențiile rele, ce credeam că le are în ce mă privește, avu o reacție foarte bună asupra mea. Simțeam cum mintea devine din ce în ce mai clară, cum inima își relua cursul normal, cum mușchii mi se contractează nervos sub haină. Primejdia îți dă de cele mai multe ori o claritate în minte și în suflet, cum nu o poți avea în altă stare sufletească.

Și deodată îl zării. Dintre tufele care însemnau în noapte cursul vreunui pârâiaș, izbucni o formă albă, în care recunoscuți apoi o vacă și un glas carei striga mânios: „Dar'ar boala'n tine. Da unde dracu te bagi... Glasul era feminin.

Ca un drapel ce-a fâlfâit pe vârful unei prăjini și scoborât deodată, cade mototol ca o zdreanță așa îmi căzu toată încordarea care-mi reținu sufletul în gardă și inima în sbucium. Așteptai să vină mai aproape și distinsei bine cămașa albă și fusta roșie. Un cojocel scurt îi strângea mijlocul. Fugea după vacă, îndreptând-o spre drum. O luai și eu încet și fredonând pe drum, să-i ies în cale.

— Nea Joiana, da stai odată, mânca-te-ar lupii... Văzui mirat că trece în fața vitei și se oprește. M'a zărit și-i ie frică? Trecui șanțul și mă îndreptai spre ea. Mă aștepta și ea fără să se miște, de frică sau de mirare. Când fui mai aproape, văzui că era o femeie, nu i-ași fi putut da vreo vrăstă, dar cred că'n lumina unei părea mai tânără decât era. Ne uitaram curioși la nceput unul la altul și mirați.

— „Da ce te uiți așa la mine, că doar nu vrei să mă vinzi la bulci¹⁾).

— „Bună seara, îi răspunsei eu, neștiind ce alt răspuns să-i dau, și vrând să mai păstrez uzanțele protocolare din lumea mea.

Îi admirai curajul și voia bună cu care luă lucrurile dela început.

Se vede că nu o impresionase atât de mult ca pe mine prezența unui alt om — și încă orășan — în aceste meleaguri și la această oră.

— „Mu'țam dum'tale...și tăcu. Tăcui și eu. Ce era s'o 'ntreb. Unde duce drumul? ce face pe aici? Cum de umblă noaptea? Mi se păru niște inepții de târgovăț, care ar trata servitoarele ca pe domnișo rele cu profesionala și școala civilă.

— Să vedi, că ești dila oraș, că mult mai vorbești.

Impunsătura îmi făcu plăcere. Râsei și mă dădui mai aproape de ea. Îmi plăcea că era desghetată.

— Da și tu se vede că ești femeie, că prea mult taci.

Râse și ea acum. Avea un răs ca niște zurgălăi și sincer. Și niște dinți... străluceau în bătaia unei, ca fildeșul și concureau cu privirea ochilor, ce păreau negri, dar străluceau ca la viezure.

¹⁾ Bâlcu.

Mi se păru frumoasă. Vru să mă apropii și s'o prind în brațe, dar o sbughi...

— Nea Joiana nea, duce-te-ași la belitoare... dar, ce dracu nu mai stai locului...

Mă luai și eu după ea, să-i întorc vita, care o luase razna peste drum, spre un lan de cucuruz. Era sprintenă și o întoarse repede.

— Da feri din loc, domnule, că sperii marha. Doar n'o s'alerg toată noaptea din pricina dumitale.

Scosei pălăria și neștiind cum s'o opresc, strigai și eu: hâșșș!!! Femeia se opri și începu să rădă îndoindu-se de trup.

— „U! mânce-te norocul domnișorule, da bini te pricepi dumita la marhe. Nu te bagi la mine să-mi agiuți.

Cuvintele ei mă rușinară. Simții că făcui o prostie, dar o făcui cu cea mai bună intenție. Nu trebuia să se supere, dacă în viața mea, nu mânasem o vacă. Mă oprii locului și-mi pusei pălăria 'n cap.

— Da, nu te-i fi supărat domnule. Ia așa am glumit și eu — și își duse un colț al cărpei depe cap la gură, să-și ascundă râsul.

Gestul acesta mă'n bună. Se vedea că nu-i fată rea și că o făcuse numai ațâțată de gestul meu nepotrivit.

Mă apropiai de ea. De astă dată nu mai fugi. Îi înconjurai mijlocul cu brațul și o strânsei.

— Da șazi! Șazi odată... Au, mă doare. Șazi, că te vede...

— Cine să mă vadă... și arătai cu capul în jurul nostru, unde liniștea era deplină și nimic nu se mișca...

— Stelele... și râse. O sărutai pe gură. Avea niște buze ca un fruct copt. Și mirosea a busuioc. Se prefăcu nemulțumită și nu știu cum făcu, că se desfăcu din brațul meu

— Dumitale, ții de glumă și Joiana mea iar se bagă în cucuruz, mânce-o-ar fenea, s'o mânce. Nea Joiană, nea... dar'ar... O abătu de data asta singură și plecă după ea. O ajunsei din urmă.

— Că ră mai e marha asta.

— I-o fi frică de noapte, de ce-o paști și tu acum?

Se uită la mine chiorș și un răs îi stătea gata să-i zboare de pe buze. Se temu că mă supără iarăși și zise:

— „D'apoi nu șcii dumniata?

Și la gestul pe care-l schițai din buze adăugă:

— „De goange, bată-le Dumnezău, că iar or vin't.

Mergeam amândoi în urma vacii. Nu îndrăzneau s'o întreb mai multe, că mă făceam de răs, în fața acestei fete, cu neștiința mea în ce privește viața dela sat. Găsii că-i mai bine, s'o strâng lângă mine și s'o sărut. La nceput nu vru, dar mai apoi se lăsă răsând. Nu știam ce să-i spun. Uitasem, de când n'am mai făcut dragoste cu servitoarele, de cum trebuie să vorbesc c'o femeie dela sat și să-i înșir tot ce-i spuneam lui Fifi sau Dnei Vațcu, mi-ar fi răs în nas. Conti-

nuai deci s'o strâng, să-i pipăi carnea tare a brațelor și să-i fur din când în când câte-un sărut. Imi adusei deodată aminte de cele citite în literaturile semănătoriste și poporaniste, de „sânii, tari ca piatra”. Ispita fu mare și cercai. Nu-mi îndepărtă mâna, dar constatai că petroșenia aceea a sânilor fetelor dela țară, era o simplă figură poetică.

Mă trezii deodată în fața unei căpițe cu fân. Drumul era departe și nici nu știu cum am ajuns aci. Mi se dădu fără nici o tocmeală, cu sinceritatea tuturor priveliștelor, cari mi s'au oferit ochilor.

Stăturăm apoi tăcuți, unul lângă altul. Greerii țărâiau vechiul lor cântec, așa cum mi-l-am cântat și noi pe al nostru. Vechiu și al nostru! O țineam de mână și-mi păru tare dragă. Uite o femeie, care nu-mi cere nici bani, nici să-i spun lucruri dulci și nici s'o mint. Imi venea s'o întreb, dacă are pe cineva, dacă n'am putea trăi așa amândoi, în satul ei...

Femeia își trase mâna, o puse sub cap și începu să cânte:

La poenile lui Iuon
La poenile lui Iuon
Toate păsările dorm
Numai una n'are somn...

Hei, cine știe care o fi Ion-ul ei... O priveam cum sta, trântită la pământ, pe culcușul ei de fân, și-i admiram vocea puțin târăgănată, dar așa de plăcută și de potrivită firei ce ne'nconjura. Oare la ce gândea? Eu, cu tinerețea mea împrăștiată în atâtea aventuri și succese sentimentale, eu, care credeam că cunosc femeile ca pe o mă-

nușă și pretindeam că nimic din sufletul femeiesc nu mi-e necunoscut, stăteam în fața ei ca'n fața unei enigme... Iubește cu adevărat pe Ion al ei și atunci de ce mi s'a dat? O dorință imperioasă de a ști mă cuprinsese. Mă apropiai de ea și vrui s'o sărut...

— „Hei cine știe unde o fi Joiana mea și eu... dar nu isprăvi vorba. Se ridică repede, trase odată cu mâinile peste rochia ei, să-și scuture firele de fân și plecă alergând...”

— Cea Joiană, mănțe-te... și se perdu după un tufiș.

O mai auzii înjurându-și vaca, în niște curcuruz, apoi nu mai auzii nimic, o bună bucată de vreme. O așteptai să revină. Intr'un târziu auzii un cântec departe, departe. Să fi fost ea? Mă sculai s'o văd, dar nu zării nimic. Doar cântecul hălăluia târăgănat și tot mai încet... Și tot mai departe.

Mă culcai din nou în stogul de fân răvășit și stătui multă vreme cu ochii țințiți la stele. Priveam dar nu vedeam nimic. Nici nu cugetam. Arar doar câteun gând îmi trecea prin minte, ca o stea căzătoare pe un cer de vară. Luna se apropia de asfințit. Liniștea mă acoperi cu'nctul. Nu știu când am adormit.

Mă trezii cu soarele în ochi, cu trupul frânt și cu paie 'n cap. Mă scuturai cum putui. Apoi mă uitai spre pădurea apropiată, spre costișa ce-o proptea și pe care mi se păru că flutură o cartrință albă.

...Să mă mai duc la Brunariu? Ochii mi se întoarseră spre partea în care presimțeam orașul și încet, încet, pașii pe drumul întoarcerii...

Marcel Olinescu

Toamnă

Văzduhu-i plin de vaer,
Și vara moare 'n ramuri.
Cu degete de ploaie,
Lovește toamna 'n geamuri.

Pe zări ce-s tot mai ude,
Se lasă 'nct, leșie.
In gama de amurguri
E grea melancolie.

Tristețea urcă 'n suflet
Din margini fără slavă,
Sub cer închis de-arhangheli
Ce trec din zi bolnavă...

Influențele în artă. Influența religioasă.

de TEODOR T. ȚIUCRA.

Evul mediu este o colaborare strânsă între Orient și Occident. Elementele de artă transmise din Orient au fost supuse gândirii Occidentului și aranjate într'o enciclopedie mai umanistă și mai adevărată. Cu aceste elemente vechi și îndepărtate, Occidentul elaborează forme noi, care se împreună riguros unele cu altele într'un cadru necesar și favorabil.

Renașterea a avut în sprijinul ei aportul considerabil și toată bogăția artei medievale. Artă gotică perpetuează dualismul între arta romană și preromană; aceea contemporană, este alternată de tradiții medievale și clasice. Artistul nu este închis într'o definiție eternă, ci din contră, deschis schimburilor și acordurilor. Cultura nu este un reflex, ci o reluare de posesiune progresivă, o reînnoire. Prin urmare, arta se reînnoiește, însă inspirându-se din izvoare diferite. Printre elementele care intră'n prima linie în elaborarea unei opere de artă, trebuie să se sublinieze tendința imitației. Invenția presupune un efort de care numai o elită determinată este capabilă, însă nici aceasta elită nu se poate degaja complet de acel cadru de influență pe care-l formează tradiția și ambianța.

Artistul interpretează ceea ce vede sau ceea ce simte, transformând totul după felul talentului său; numai în chipul acesta el este și rămâne creator. Caracterul peruginesc al anumitor Madone executate de Maestrul din Urbino este evident și totuși Rafael n'a fost niciodată decât Rafael. Când Michelangelo a pictat Judecata din urmă, imaginația sa ardentă pare să fi fost obsedată de musculatura puternică a statuelor antice. Nu-i Christos aci care asistă la judecată ci mai curând un Jupiter, a cărui mână ridicată, plină de mânia, pare să spintece fulgerul. Totuși, aceasta compoziție din Capela Sixtină, rămâne foarte originală: ea nu se aseamănă cu nici una alta, nici chiar cu aceea alui Luca Signorelli, din care se inspiră.

Prima cină florentină de dimensiuni importante unde se distinge influența creației lui Leonardo da Vinci, este celebra frescă alui Andrea del Sarto, executată la mănăstirea San Salvi. În ambele găsim acest sfumato al umbrelor, ce poate fi socotit ca o victorie necesară și definitivă. Totuși, Cîna de taină alui del Sarto rămâne deosebită de aceea din Milano: cele trei deschizături făcute de Leonardo în fondul tabloului său, pentru a da figurii lui Christos

un cadru de lumină naturală și mistică, Andrea del Sarto le-a ridicat în vârful compoziției sale, instalând în același timp în cadrul deschizăturii centrale, două figuri care iau astfel o importanță considerabilă. Uneori la originea acestui subiect putem găsi chiar mai multe tradiții, de pildă — tradiția elenă, orientală și bizantină.

Dar s'a remarcat că dacă evoluția picturii sau a sculpturii nu depinde, în ultima analiză, decât de fantezia artistului, nu este același lucru pentru arhitectură. Construirea unui edificiu este legată de anumite condiții de echilibru și regule statice cu un caracter inflexibil. Iată motivul, pentru care în acest domeniu, tradițiile sunt necesar mai puternice decât în altele: de aci, un complex poate mai riguros de stiluri sau o serie de imitațiuni mai flagrante. Forța tradiției în domeniul arhitecturii religioase se mai mărește și prin faptul că aceasta arhitectură este subordonată la anumite reguli liturgice bine determinate. În orice caz, trebuie să ținem cont și aci de izvoarele de inspirație, care-au pus sub ochii artiștilor același model comun, sau unul, cu variante diferite. Nu este indiferent să știm în aceasta ordine de idei, că constructorii Sfântului Front din Perigueux au căutat modelul lor la biserica Sfântul Marcu din Veneția, care nici ea nu era decât o imitație a bisericii Sfinților Apostoli din Constantinopol.

Agenții direcți ai acestor transmisiuni de forme arhitecturale, ai acestei difuziuni de stiluri, sunt influențele artistice; dar câteodată aceste influențe, prin amestecul lor, prin încrucișarea sau suprapunerea lor, conduc la un rezultat mai complex: așa este cazul Siciliei medievale, unde arta fu, la o anumită epocă, curiosul reflex a trei influențe: bizantină, arabă și normandă. Tot așa, evul mediu spaniol, a fost un centru alternat de arta califatului, de cultura mozarabă și de primele semne ale artei romane. Drumul Cruciadelor în Orient a ajutat la difuziunea bisericilor de stil occidental în Palestina și Siria. Sunt biserici de stil francez în insula Cipru, precum tot evenimente istorice, au făcut din Anglia o provincie a școlii romano-normande.

Evoluția arhitecturii religioase în România din evul mediu, se explică și ea tot prin concursul împrejurărilor istorice și geografice din această țară. Post avansat al Europei medievale creștine, contra invaziunilor din Est, România a oferit prin situația sa, un teren propice schimburilor de influențe. Ea își câștigă independența artistică abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Acesta este firul conducător care permite să legăm între ele opere variate, care prin faptul că au fost studiate în mod izolat, au păs

trat hermetic până încă anii trecuți secretul originii lor.

Evoluția și ritmul puternic care animă aceasta viață a operelor de artă în cursul vremii, se datoresc mai ales credinței religioase, acestei viziuni mistice și divine, care leagă Orientul de Occident, Evul Mediu de Renaștere, artiștii de Religie și operele lor de acțiunile sale. Într'adevăr, tot ce se crează în acest restimp al veacurilor, este un apanaj religios. Așa de pildă, motivul Cinei de taină, datează din secolul al VI-lea, după documentul Evangheliei de Rossano, unde vedem ilustrată descrierea Sfântului Mateiu. În secolul al XIV-lea și al XV-lea, arta nu ne oferă decât imaginea suferinței și a morții. Isus nu mai propovăduiește ci suferă. Dacă iconografia artistică a păstrat o forță de coeziune și de simplitate, ea nu va scăpa în întregime de acest caracter nou al artei creștinismului. Găsim explicația acestui fapt, în influența Misterelor și Meditațiilor, care puneau sub ochii mulțimei suferințele și moartea lui Isus Christos, familiarizând în același timp pe artiști, cu aceste scene de tristeță și de doliu. Influența teatrului religios asupra iconografiei are un rol ce nu poate fi neglijat. Pentru formarea secolului al XIV-lea, trebuie să-i acordăm o parte importantă, căci el a îmbogățit ciclul narativ conceput după Evanghelie cu imagini noi, și variate.

În secolul al XVI-lea, Michelangelo decorează bolta capelei Sixtine, Roma, cu scene scoase din Vechiul și Noul Testament. Cina de taină a lui Andrea del Castagno, urmărește punct cu punct Evanghelia după Sfântul Ioan. În Veneția, printre reprezentările aparținând ciclului Pasiunii, vom găsi alături de Cina de taină, Nunta din Cana și Discipolii din Emmaus. Acest miracol a fost reprezentat și de Tintoretto la Santa-Maria della Salute.

Nunta din Cana de Veronese, este o scenă scoasă din Evanghelie, și transpusă la Veneția. Este curios să constatăm analogia dintre Evul Mediu și Renaștere, cu privire la raportul omu-

lui cu mediul cronologic și fizic. În Evul Mediu care face anacronism, când este vorba de o scenă din trecut, ea este transpusă în viața curentă, în timpurile moderne: costume și obiceiuri contimporane. Toate scenele din Biblie sau Evanghelie se petrec la Florența, printre Florentini. În Magii de Benozzo Gozzoli (Palatul Ricardi, Florența), personagiile scenei sunt Florentini, într'un peisagiu natal. În Nunta din Cana de Veronese, vedem palatele lui Palladio, statuile lui Sansovino, costumele vremii: aceasta este Italia, este Veneția ea însăși.

Care-este explicația acestui aranjament. Este o ignoranță, o naivitate? Artiștii știau foarte bine că personagiile evangheliei erau altfel îmbrăcate dar ei nu țin seamă de istorie. Trecutul este abstract, el nu-i viață. Se pune realitatea în Evanghelie. Ei vreau să ne arate că oamenii care trăiau atunci, erau ca noi. Ei cred în perpetuarea Evangheliei, reînviind mereu scenele scoase din ea. Christos trăește vesnic între noi; este eterna actualitate a Evangheliei.

E același sentiment care va inspira pictorilor moderni. tablouri unde vom vedea de exemplu pe Christos în mijlocul lucrătorilor unei uzine, personagiile Evangheliei îmbrăcate modern și plasate într'un decor ce ne este familiar sau cunoscut din copilărie. În Franța, Maurice Denis, unul din animatorii noului curent în artă, a reprezentat Cina de taină, cu Christos îmbrăcat modern, într'un interior contimporan, scos din viața curentă. El însuși spune: „Făcând aceasta, urmând așa exemplul Evului Mediu și al Renașterii, am voit să arătăm că opera Mântuirii, este din toate timpurile și toate țările; și e util — continuă el, să facem aceasta

Subiectele scoase din Evanghelie sunt eterne, ele conțin mai multă poezie și expresie, ca orice alt subiect. Ele comportă posibilități neprevăzute de răinoire. Le urmărim în cursul timpurilor, modelându-se după sensibilitatea artiștilor și după estetica diversă a veacurilor.

In fiecare clipă vin furi...

În fiecare clipă vin furi și mă pradă
Ca pre pomul crescut pe margini de stradă;
Paserile cerului vin de mă ciugulesc
Privirile trecătorilor fructele-mi poftesc.

Măini dibace îmi rup câte-o poamă;
Vântul îmi scutură frunzișul ca pe-o coamă;
Toamnele mă despoaie de toate frunzele;
Soboli îmi rod rădăcina pe-ascunsele...

În fiecare clipă vin furi și mă pradă...
Mereu mă înesc ca pomul de pe stradă.

MARCEB OBINESCU

Un om ca toți oamenii.

PAPINI

lui Fenix cel mult așteptat și care se va ivi de nu se știe unde și nu se știe când.

I.
Inchipuiți-vă un om meditănd un fantastic proiect; o întreprindere care ar părea nebunească până chiar și celor mai îndrăzneți, — un om care în sufletul lui ar păstra ascuns planul unor fapte în stare să preschimbe societatea de azi. Presupuneti că acest om n'ar voi să spună nimic din ceiace are de gând să înlăptuiască, din ceiace va creia și că nimeni nu bănuiește ce pregătește acest om.

Inchipuiți-vă extazul și zvârcolirile lui sufletești. Singur, tăcut, grăbit, el se strecoară prin mulțime distrat, fără ca cineva să-l urmărească cu privirea, fără ca cineva să se dea în lături din cale-i, sau să-l privească iscoditor. Înfașurarea îi e ca și a celorlalți, semănându-le întru totul prin îmbrăcăminte, prin figură și prin formele trupului, el părând un om ca toți oamenii... Umblă pe străzile pe unde se înghesuie lumea, fără ca cineva să-l arate cu degetul; toți îl privesc fără să-l vadă, — doar vre-un pierde-vară dacă-și râde de pieptănătura-i cam neîngrijită și de aerul lui de lunatic. Apropiati-vă însă de sufletul acestui om care trece cu taina-i nebănuită printre acești orbi; care se strecoară prin mijlocul lor preocupat și tăcut și care poartă în el puterea de a le schimba viața, viitorul, destinul! Umblă printre ei, îi atinge cu mâna, îi lovește cu umărul, dar nu vrea încă să rostească cuvântul, să îndeplinească fapta care ar întoarce înapoi el toate privirile, care ar face ca voința tufuror să se plece voinței sale; — cuvântul, care ar da lumină acestor orbi, fapta în fața căreia buzele lor gângave ar îngăima cuvinte noi...

Omul pornește grăbit tot mai înainte, purtând cu el visul său mareș. Are clipa revelațiunii și, ca printr'o minune, întreg idealul și-l întrezărește înfăptuit. Încearcă înfrigorat bucuria de o creia. Inima lui cutezătoare zvâcnește puternic în firavul-i piept, iar ochii lui limpezi se deschid mari ca într'o beție a simfurilor.

Inchipuiți-vă mulțumirea sufletească a acestui om.

Inchipuiți-vă profunda lui mulțumire când trece prin mijlocul nepăsării și rânjetelor mulțimii, care nu știe nimic despre el, care îl ia drept o parte din ea însăși; un atom oare-

care din timpul ei imens; un om ca toți oamenii — nimic mai mult.

Mulțimea nu bănuiește cătuși de puțin ce mocnește sub fruntea celui ce trece. Ii vede numai haina-i cenușie părul încălțit, fața trasă, ochii visători, dar nu știe să-l deosebească de atâția alții care seamănă cu el. Și totuși, va veni vremea când mulți vor scormoni cu tot dinadinsul în amintire când și unde l-au văzut, atribuindu-i cuvântări și vorbe pe care el niciodată nu le-a rostit; vremea când mulți vor jura că l-au cunoscut în de-aproape, chiar de pe vremea când el nu era cunoscut de nimeni; vremea când se vor fâli cu prietenia lui dintre aceia care nici odată nu l-au văzut.

Deocamdată însă nu-i „el“; nu-i încă decât o cifră, un element, o unitate, un cetățean, un nume, o pagină a stării civile. Încă n'a sosit vremea lui. Oamenii nu văd în el altceva decât ce le îngăduie ochii lor de lut, nebănuind că sub înfașurarea comună a acestui trup se zbat o inimă și o minte în stare să îi dea istoriei o întorsătură bruscă. E omul care în bezna prin care dibuim cu toții, umblă având sub haină-i un formidabil focar de lumină. Cei care-i vor zări lumina în clipa când și-o va scoate la iveală, vor orbi! Atunci va părea asemenea unui Dumnezeu necunoscut și-l va îngrozi pe cel căruia îi va spune primul cuvânt.

II.

Voi toți, fu nesfârșită mulțime de orbi pentru care vorbesc, gândiți-vă la omul acesta și la gândurile lui. Nu-l luați drept un vis deșert sau o inchipuire de o clipă. Să vă gândiți la el ca la un lucru posibil, ca la ceva care va exista în realitate, care poate exista. Priviți-l așadar voi toți înșii ca pe ceva adevărat, real, prezent, care trăește, astăzi, acum, în clipa aceasta, lângă voi, printre voi chiar!

Intr'adevăr, acest om există și se pregătește. Umblă pe străzile voastre, intră în casele voastre, privește în adâncul ochilor voștri. Veghează, cumpănește și se pregătește. N'a sosit vremea lui încă, dar va veni!

Buzele lui nu rostesc încă decât vorbe știute, dar în ceasul hărăzit vor striga altele. Prin mijlocul gloatei voastre beciznice el trece umil, dar într'o zi se va înălța în fața voastră și toți îl veți vedea și fiecare își va aminti că în traiul lui păcătos l-a dorit nesășios și l-a așteptat nerăbdător, barem o clipă...

Păzește-te de acest singuratec, mulțime! Taina lui îl roade, îl frământă, dar el

rămâne ca și nepăsător, ascunzându-și durerea.

Viziunea idealului său îl tulbură, îl aprinde, îl înalță, nimic însă, nici măcar un surâs nu-i trădează bucuria.

E ființa stranie ce pare un mormânt de nădejdi, dar care dimpotrivă e un foc înăbușit, gata să spuzească, împrăștiindu-și scântele în cele patru părți ale lumii și scrumindu-vă năucele voastre orânduiri.

Dacă l-ați putea deosebi din mulțime, v-ați arunca asupra lui cu toți, ați pune mâna pe el și poate i-ați strivi gândul său minunat, poate ați izbuti să-i înăbușiți văpaia focului său, sub cenușa moartelor voastre visuri.

Fii băgători de samă: vegheați peste tot. Cine știe dacă nu cumva se află printre voi chiar acum acest om.

Dacă nu va trece, ca mâine, pe sub ferestrele voastre, în timp ce voi îl veți urmări o clipă cu privirea... Și oare nu cumva o fi fost el cel de ieri, care și-a întors capul ca să vă vadă mai bine, surprins ca de-o aducere aminte?

Nu știe nimeni de unde se va ivi acest om și nu-i este cunoscut nici numele, nici origina.

Gândiți-vă la acele minuni de odinioară, care au precedat liniștea și inconștiența universală; gândiți-vă la cei care l-au văzut pe Cristos prunc. Câți dintr'ânșii vor fi ghicit că fâncul acela va da lumii un nou senz și oamenilor o nouă înțelegere de viață?

Câți dintre ei vor fi prevăzut că blondul lui cap va fi odată fîntuit pe cruce și că de pe palidele sale buze vor picura cuvintele care vor tămădui bolnavii și vor învia morții? Gândiți-vă la toți aceia care, la un moment dat realizându-și faptele, au ajuns reformatori, îndrumători ai turmei omenești și că nimeni n'a știut să-i deosebească dintre ceilalți semeni, atâta vreme cât n'au spus și n'au realizat ceia ce aveau de spus și de realizat. Pentru toți cei ce săvârșesc fapte mari, preschimbări sociale, pentru toți cei ce ajung în culmea gloriei, pentru toți cei mari, a fost o vreme când necunoscuți și mici, erau la fel cu toți ceilalți, oameni ca toți oamenii, — nimic mai mult... Pe atunci nimeni

nu se ocupa de origina lor, nimeni nu-i privea cu mirare, nimeni nu încerca s'asculte cuvintele lor, nimeni nu-și pierdea vremea să le zugrăvească aspectul, obiceiurile, viața lor exterioară. Și când deodată ei se înalță de-asupra ta, mulțime chioară, tu cazi în extaz și te bați cu pumnii în piept pentru că n'ai presimțit minunea care se apropia. Și astăzi se pregătește ceva!

Fiecare epocă își are revelatorii și eroii ei. Revelatorul și eroul de mâine așteaptă azi printre voi, fără ca să-l cunoașteți, fără ca să-l bănușiți măcar. Nu se poate să nu existe încă acest om. Trăește în întunec, lumina-i e ascunsă, dar el e aici, trăește, se amestecă printre voi și, deși seamănă cu voi, toțuși el nu mai e un om ca toți oamenii, ci-i ca un păstor în mijlocul turmei; ca un îndrumător în mijlocul desnădăjduiților; ca un cosmocrator omnipotent.

Aș vrea să sădesc în voi judecata și nădejdea acestei forțe năpraznice, care vă trăește traiul, care-i tovarășul năpustitei voastre vieți, dar pe care voi încă nu-l cunoașteți, pe a cărui ființă voi n'o bănușiți. Aș vrea să stărnesc în voi, care sunteți mulțimea, fiorul apariției neașteptate a acestui om care e *unul*. Căutați-l printre voi. Căutați-l fără răgaz. Nu lăsați să vă scape nimeni ne bănuit. Fiecare privire trebuie să vă spună dacă ascunde o taină. El trăește, vă vede; nu simțiți povara ochilor lui peste mizera voastră viață?

Trăește și așteaptă; nu simțiți apăsarea unei prea îndelungate așteptări?

Dar iată-l iarăși printre voi. Singur, tăcut și îngândurat. Se oprește o clipă din mers și stă încremenit în pragul lumii visului, unde ademenitoare viziuni ale idealului său iau forme cărnoase și iar se destramă. În clipa următoare însă, El o pornește din nou pe drumul său lung și trudnic.

În mulțimea care crește și în bezna care se lasă, el nu e încă decât un om ca toți oamenii, o umbră între umbre, o dureroasă licărire de nădejde în mijlocul unei lumi de desnădăjduiți...

Ion Berlo-Breda

STROPE DIN CASCADA VIETII...

libertatea noastră relativă, depinde de libertatea absolută a lui Dumnezeu: e lumina Lunii, care depinde de lumina Soarelui.

Umbră e dovada că nu ne străbate lumina...

Moartea e viața cea

mai curată: e numai suflet...

După moarte vom semăna și mai mult lui Dumnezeu, prin lipsa corpului...

Moartea este dovada că trupul și sufletul n'au frăit bine laolaltă...

Isus seamănă cu noi prin moarte; noi semănăm cu Isus prin înviere.

Mis icismul e semnul legăturii cu divinitatea; — e umbra lui Dumnezeu și lumina omului.

Viața e un spectru solar... conștiința este ochiul care privește, iar adevărurile sunt colorile lui.

Fără filosofie nu se poate privi la viață, iar fără religie nu se poate intra în ea,

Trecem în cealaltă lume, fără corpuri, ca să n'o întunecăm cu umbrele.

Nu semănăm cu Soarele nici prin căldură, nici prin lumină; — cu Pământul numai prin umbră.

Creștinismul e neînceputul lui Dumnezeu și nesfârșirea omului.

Nimic pe pământ fără umbra norilor. De ce nu suntem noi, norii vieții?...

Tot ce se smulge din pământ, usucă Soarele... Numai prin pământ se ține prietenia cu el...

Eul e conștiința trupului; conștiința e eul sufletului.

Interesul distruge gustul. Adversitatea lor e din conștiință și din eu, fiindcă și ele sunt adversare, și din ele se nasc: Din conștiință, — gustul; din eu, — interesul.

Ferțirea crește din tragedie...

Omul poate fi atât * de liber, cât voiește.

Suferința este o durere suportată de religiozitate.

Religiozitatea este senzația rezultată din contactul cu absolutul.

În contemplație se întâlnește munca cu rugăciunea.

Norii dau frumusețe și cerului și pământului...

Fanatismul șterge egoismul.

Existența noastră e la mijloc între Dumnezeu și nimic...

Eul e neantul.

S'a spus că spațiul și timpul sunt ale noastre, nu ale lumii. Dar lumea n'are formă și durată? Există lume fără ele? Oare spațiul și timpul nu sunt forma și durata lumii?

Muzica ne arată ce am fost, ori ce vom deveni?...

Moartea este o viață fără visuri...

În moarte trăim idealul pe care ni l-am formulat în viață. De aceea, în moarte nu mai făurim idealuri...

În lumea aceasta moartea trăește în noi; în cealaltă lume, noi trăim în moarte...

Pesimiștii sunt bolnavi de simțire. Ei simt mai mult decât pot suporta: — Simt și neexistența...

Oare nu din cauza limitelor ni-e greu să ne suportăm existența?...

Sufletul nu umple nici un gol în viață. — Ea n'are goluri: e plină de ea însăși.

Tragedia morții: e cuprinsă între două vieți.

Vieța aceasta este scurtă, fiindcă e presată de cealaltă...

De ce-i așa de slabă puterea noastră de curiozitate? — Fiindcă a uzat-o Adam...

Ne doare existența, fiindcă ne strâng limitele.,.

Nu găsim fericirea, până nu biruim soarta!...

Ca să vedem mai bine în noi, închidem ochii.
Altcum ne-ar întuneca vederea, lumina de afară.
Nu-i aceasta un semn, că lumina sufletului întrece
pe a soarelui?...

Sufletul seamănă cu izvorul: se unduiește și
prin isvorire...

Emoțiile sunt undele sufletului...

Scepticismul e desgustător numai fiindcă
n'are motive să existe...

Imperfecțiunea care ne-a dus la cădere, a
ajustat mântuirea: Mântuirea noastră e opera de
milă, și mila e sentiment trezit numai de imper-
fecțiune...

Prin cădere noi am schimbat dragostea lui
Dumnezeu pentru noi, în milă.

Moartea o avem din cauza noastră; viața o
avem din cauza ei însăși.

Istoria e alcătuită numai din viață, fără
mica moarte. Dar istoria e numai timp, Moartea
e vecinicie, sau nimic?...

De ce se repetă istoria? nu fiindcă e numai
viață?...

Unde sfârșește istoria? Acolo unde se sfâr-
șește timpul sau unde se sfârșește viața?...

Toate formele vieții sunt pline de riscuri,
afară de sfințenie. Din fiecare formă de viață
ajungi în alta.

Trupul ne slăbește sufletul.

Iubirea este viața fără timp. Deacea leagă
sufletul cu vecinicia.

Regretul este actul eel mai spiritual, din
viață. Prin el am căzut, prin el ne mântuim.

Viața nu se împiedecă în nimic, — nici chiar
în limitele voinții.

Sunt oameni cărora li-e mai frică de liber-
tate decât de tiranie; — Ei sunt atrași de ceea
ce simțesc în lăuntrul lor...

Viața n'o putem măsura decât prin sentimente.

Viața ne obligă față de conștiință; conștiința
ne obligă față de viață.

În ce loc ne găsim în viață, căci nu cunoa-
ștem nici înălțimile ei, nici adâncurile ei; nici
începutul, nici sfârșitul ei; nici marginile, nici mie-
zul ei...

Viața n'are timp, fiindcă e vecinică.

Moartea este ieșirea trupului din vecinicie.
De unde atunci, impresia, că moarte e vecinică?
Nu e din nesfârșir a sufletului nostru?

Spe anța este puterea de a aștepta binele.

Sfințenia e forma cea mai pură a vieții. E
forma în care viața nu mai are nici un risc...

Ni-e greu să suportăm viața în corp, de acea
sufletul o ia cu sine.

Viața este definitivă, numai sfințenie.

Gh. Moțiu

Stampă

Imi Țalță 'n zări amurgul
uitat colț de Bihor;
Spre văi desface burgul
covoare de mohor;

și 'n plină dimineață
cu cer rânit în stânci,
dumbrăvi muiate 'n ceață
sclipesc cărări adânci.

Grofița — strop de soare —
își plimbă caii dragi

în peisaj prea tare
de țară cu iobagi;

și 'n trap de glesne fine
pe-aleile-argintii
aduce svon cu sine
de năvăliri pustii.

Din calea-i fără modru,
cu armele 'n oblânc,
se pierde haiducii 'n codru —
adânc, tot mai adânc.

Istoricul învățământului comercial din Arad.

de VASILE SUCIU

upă pactul dualist din 1867, în fosta Ungarie s'a produs o reacție aprigă pe teren cultural contra tendințelor germanizatoare ale regimului Bach. Datorită acestei reacții s'au înființat mai multe instituții puse în serviciul culturii naționale maghiare, până atunci înlăturată de către cea germană, care și ea a pășit în locul celei latine. Municipiul Arad, oraș situat pe malul Mureșului, a premers cu grija de a promova tendințele culturale ale stăpânilor de atunci. Zelul de a înălța cât mai multe citadele culturale, ne explică faptul că'n anul școlar 1884—85 orașul Arad din fonduri proprii susține următoarele școli ungurești, cheltuind anual suma considerabilă de 60.000 florini:

3 școli primare de băieți (str. Bisericii, Mărășești, Piața Luptei) cu 12 clase,

5 școli primare de fete (str. Bisericii, Consistorului, Calea Șaguna, Primăria veche, D. Greceanu) cu 17 clase,

2 școli primare mixte (Gai, Căp. Ignat, Colonia nouă cu) 8 clase,

1 școală civilă de băieți cu 4 clase.

Total 11 școli cu 41 clase.

Tot în acel an școlar se dărimă edificiul vechiu din străzile Brătianu și Iosif Vulcan, pe care „liberalitas senātus populique Aradiensis“ l-a ridicat în anul 1801 pentru trebuințele gimnaziului și se înalță palatul impunător de azi, pus atunci la dispoziția școlii primare de băieți, școlii civile și a academiei comerciale.

Caracterul prea pronunțat românesc al județului Arad îndeamnă afară de municipiul Arad și pe statul maghiar, la susținerea mai multor instituții culturale superioare, dintre cari în anul școlar amintit ființează o școală superioară pentru fete, un liceu real și clasic și o școală normală de învățători (înființată cu 61 de ani în urma celei ort. românești)

Dacă istoriograful maghiar al orașului Arad*) constată satisfăcut că „deși în anii 60 ai secolului XIX, Aradul a fost colorat de naționalități și cu drept cuvânt a putut fi considerat de o colonie sârbească ori românească, după pactul dualist însă, odată cu recăștigarea libertăților, iau avânt atât progresul cultural-material al orașului cât și numărul din ce în ce mai covârșitor al ungarimei, așa că azi (1913) acest număr e de 3-ori mai mare ca al tuturor celorlalte nații nalițăți împreună“, totuși județul Arad continuă să-și păs-

treze etnicul românesc și recensământul unguresc din 1900**) arată în județ 214.250 Români (61,2%) din totalul de 349.890. locuitori. Din cele 216 comune ale jud. Arad în 185 (85,6%) domină elementul românesc și numai în restul de 31 formează Ungurii și Nemții majoritatea; din cele 10 plăși ale județului în 7 (Ineu, Șebiș, Chișinău, Hălmagiu, Radna, Târnova, Șiria) elementul românesc a servit o majoritate variind între 54,7—98%, astfel că a trebuit să se găsească încă din vremurile îndepărtate conducători luminați cari să'ngrijească de necesitățile culturale ale populației românești, combatând impunerea culturii maghiare. La 3 Noemvrie 1812 ia ființă școala normală (preparandia), în 1822 seminarul teologic și — aceste două instituții fuzionate în 1876, tocmai în 1885 — episcop fiind I. Meșianu — se mută în edificiul pompos din str. Seminarului. Izvoarele privitoare la istoricul școlilor primare românești se contrazic. Biserica ort. română a susținut 4 școli primare: în centru din anul 1840, în Pârneava din 1822, în Șega din 1883 și în Gai din 1875 ***) Confesiunea gr. cat. a susținut 1 școală primară. Completează cadrul acestei schițări, dorința Consistorului eparhial din Arad de a întemeia un liceu românesc în 1885, dorință ce a întâlnit rezistența forurilor din Budapesta. Despre învățământul din județ, ne lămurește cel dintâi raport mai amănunțit al revizoratului școlar, care în anul 1888—89 arată 17.400 elevi români (din 27.750) frecventând școlile din județ.

Școli comerciale vechi în Arad.

Viața comercială desvoltată a orașului Arad și-a reclamat demult o instituție unde să fie instruiți și educați viitorii comercianți. Bibanco Emanuil, un institutor originar din Silezia, înființează în 1830 cea dintâi școală comercială în Budapesta, după ce a realizat rezultate frumoase prin cursurile de Duminecă, organizate pentru ucenicii comerciali. După modelul acelei școli s'au ridicat celelalte din orașele de provincie. La Arad, copiind școala din Budapesta, în anul 1848 înființează o școală comercială particulară Rötter Ioan (originar din Boemia), un profesor al școlii lui Bibanco. Școala lui Rötter, cu mici întreruperi, a funcționat vre-o 2 decenii, cam tot atâta a ființat o altă școală comercială particulară, fondată de Hirschl, decedat în anul 1882, Rötter a organizat

*) Dr. Jancsó B.—Dr. Somogyi Gy.: Arad varmegye monográphiája. 1912. (Monografia jud. Arad).

**) Școalele Românilor din Arad. Conferință ținută de insp. Iosif Moldovan. (1935).

Némethy K.: Aradváros tanügyi története. 1890. (Istoricul învățământului din Arad.)

*) Dr. Somogyi Gy.: Arad sz. kir. város leirása. 1913. (Monografia Aradului).

în Arad și o școală de ucenici comerciali; școala aceasta în anii 1848—1875 a fost condusă de el, iar din 1875 conducerea a revenit corpului didactic dela școala civilă. Între timp, cursurile duminicale ale școlii sunt înlocuite de cele serale. În 1884 această școală are un corp didactic de 7 membri și o comisie de conducere cu 10 membri.

În anul 1882 — după desființarea școlii comerciale particulare a lui Hirschl — orașului Arad îi lipsește o instituție superioară unde ar putea câștiga generațiile viitoare educația comercială. Sesizați de această lipsă, i cepe o:

Mișcare pentru înființarea școlii.

Drept rezultat al acestei mișcări, Bettelheim Vilhelm, președinte tele corporației comercianților la 6 Martie 1883 cere sprijinul consiliului comunal pentru înființarea unei școli comerciale. Consiliul comunal oferă local pentru școală, iar corporația 10.000 florini pentru înzestrare. Ambele oferte sunt prezentate ministrului maghiar de instrucțiune, care invită camera de comerț și industrie din Arad să întocmească un raport mai detaliat despre înființarea școlii. Se pun la lucru toți factorii conducători ai orașului Arad: Salacz Iuliu, primarul municipiului, Grünwald Francisc, președintele camerei de comerț, Dr. Gaál Eugen, deputatul Aradului, apoi președintele corporației comercianților, membrii camerei de comerț și se promite deschiderea școlii pentru toamna anului 1884.

Dar s'au ivit piedici și școala comercială n'a luat ființă. Natura piedicilor e necunoscută. Poate că ministrul instrucțiunii n'a înscris în buget ajutorul de 1000 florini, sau poate să se fi născut neînțelegeri în urma sforțărilor ce s'au depus ca școala nou înființată să funcționeze lângă școala civilă, care atunci avea un curs de 6 ani și elevii școlii comerciale după absolvirea a 4 clase civile urmau încă 3 ani și anume 2 ani având unele studii comune cu elevii din clasele V—VI. dela școlile civile. Cert e că școala n'a putut fi deschisă în 1884, cum s'a crezut la început.

Școala comercială comunală.

La 29 Aprilie 1885 se reia cauza abandonată a școlii. Primarul I. Salacz, F. Grünwald, președintele camerei de comerț și industrie, Varjassy Arpad, revizorul școlar, Bettelheim Vilhelm, președintele corporației comercianților, Dr. Gaál

Eugen, secretarul camerei de comerț, și Bing Eduard, membru al acelei camere, pregătesc propunerea ce urmează să fie trecută prin consiliul comunal, dela care vor ceré:

1. Ca școala nouă să fie găzduită în edificiul nou din colțul străzilor I. Vulcan și a Bisericii.

2. Să se înființeze o catedră (de aritmetică comercială — matematică) retribuită cu 1400 florini anual.

3. Corpul profesoral al școlii comerciale să fie înscris la fondul de pensiune al funcționarilor orașenesti.

4. Predarea materiilor dela școală să se încredințeze profesorilor din localitate.

5. Taxa școlară să fie de 50 florini anual și

6 Școala să fie supravegheată de o comisie având pe primar de președinte, membrii ei fiind: Directorul școlii, secretarul camerei de comerț și câte 2 delegați ai consiliului comunal, ai camerei de comerț și ai corporației comercianților.

Ministerul din Budapesta, cu ord. No. 19080 din 14 Iunie 1885, aprobă deschiderea școlii sub denumirea de „școală comercială medie” și-i acordă o subvenție anuală de 1000 florini. Consiliul comunal la 18 Iunie 1885 — decide deschiderea școlii însușindu-și în întregime propunerile din 29 Aprilie 1885 ale comitetului de inițiativă.

Comisia de supraveghere constituită în grabă, publică concurs pentru catedra de aritmetică comercială și matematică și în ședința din 4 Aug. 1885 — trecând peste cei 10 concurenți — aprobă oferta profesorului Ábrai Ludovic dela liceul real din Arad și-l numește profesor încredințându-i direcția școlii, iar dela minister îi cere un concediu — fără plată — pe 3 ani.

La înscrierile ținute în zilele de 10—15 Sept. 1885 se prezintă 40 absolvenți a 4 clase secundare, (liceu clasic, liceu real, școală civilă) și la 28 Sept. 1885 se deschide clasa I a școlii, având un profesor stabil și 10 profesori auxiliari.

Ministerul a încredințat controlul școlii revizorului școlar, care a exercitat acest control până la 1895, când supravegherea școlilor comerciale din Ungaria a fost trecută directorilor regionali din Budapesta.

Școala comercială din Arad a păstrat numirea de „școală comercială medie” numai în anul înființării, începând cu an. 1886 - 87, timp de 14 ani, a fost numită „academie comercială”, apoi a primit numele de „școală comercială superioară”.

La sfârșitul anului școlar 1886—87 consiliul comunal al orașului a decretat o școală comunală.

Relația funcțională dintre neam și forma statală.

Originele Germaniei de azi

stăzi hitlerismul e o realitate. Ca orice realitate este urmarea unei stări anterioare prefăcută sub înrăurirea sufletului unui neam. Este o formă de stat. Cum nu poate exista formă fără un fond cât de neînsemnat, pentru explicarea hitlerismului trebuie să ne coborâm în însuși sufletul neamului german. (Poporul e o totalitate de indivizi coexistenți în timp și spațiu. Neamul este entitatea vie, substratul intraistoric a lui Unamuno sau a istoricului lui Spengler). Hitlerismul este expresia poporului german și prin urmare, și a neamului.

Admițând antiumanismul hitlerismului — manifestat sub forma unei persecuții inchiziționale, — trebuie să recunoaștem că este expresia majorității cetățenilor germani, a poporului. Odată ce un regim este acceptat, tăgăduirea lui este nefolositoare. Chiar străină firii unui popor, o idee care izbuteste să-l electrizeze, să-i deslănțuie energiile sufletești, trădează existența unor valențe de afinitate între idee și sufletul neamului.

În toate vremurile pangermanismul s'a afirmat sub forma unei expansiuni imperialiste. Imperialismul ca normă de conduită a politicii de stat în afară trebuie să fie secundat de o disciplină prusacă în interior. La germani imperialismul și prusacismul coexistă condiționându-se reciproc. Germanii au trăit întreaga lor istorie pe linia acestor realități. Deci Hitler n'a făcut altceva decât a descoperit și exploatat zăcămintele sufletești mocninde ale neamului, dovedindu-se un bun psiholog. Ascensiunea lui a fost ajutată de trei împrejurări: a) psihologia specifică germană cuprinsă în aceste două formule: imperialism și prusacism; b) psihologia specială creată de război. Războiul a creat o adaptare a oamenilor marilor mișcări populare, mișcărilor în grup disciplinate și dinamizate de cuvântul șefului idolatrizat; c) neputința regimurilor postbelice de a soluționa marile probleme ale neamului și statului.

Hitlerismul este pur german, este expresia sufletului german întrucât se situează pe liniile de foc ale realităților sufletești ale neamului german.

Revoluția nazistă a fost o mascaradă. A fost posterioară înscăunării la cârma statului. A fost o simplă cedare. Revoluția a fost o des-

cărcare a energiilor populare prea închingate. A fost un divertisment. Socialiștii germani au cedat, voluntar, puterea. A fost o cedare datorită faptului că și-au dat seama că pe zi ce trece pierd terenul. Și pierdeau terenul nu fiindcă mirajul ideilor naziste ar fi fost așa de mare, ci tocmai din cauza incapacității socialiștilor de a rezolva marile probleme germane. Socialiștii germani nu cunoșteau realitățile germane și nu li se conformau. Se temeau mai mult sau mai puțin de scriptura marxistă, așteptând să se ivească momentul împlinirii semnelor cari vor arăta venirea clipei revoluției proletare. Și cum aceste semne nu se arătau, ei erau în derută. Nu înțelegeau nici pe Marx. Acesta a dat o doctrină, dar care nu era legată de vreun pământ sau caz. Așa că aplicarea ei ad-litteram nu este posibilă. Într'adevăr, întreaga lume are cam același mers evolutiv, dar acest mers evolutiv apare altfel privit prin prizma unei localități geografice îngrăditoare a orizontului și reducătoare la realitățile unui stat, a unui pământ și a unui popor. Privind din perspectiva unei determinări precise, ca puncte de reper stabile, sinuozitățile acestui mers deveni valuri, ce înlăuresc din micimea prezentului, mersul general al omenirii. Rezultă de aici că aplicabilitatea unei doctrine este direct proporțională cu adaptarea la condițiile speciale ale mersului națiunii. Ori aceste condițiuni nu pot fi de așa natură încât să ceară lepădarea de 90% din doctrină. Marxiiști hegelieni iremediabili, sunt și rămân mari idealști cari nu sesizează din înălțimile albastre ale speculațiilor abstracte, cealaltă logică, reală și practică, a lucrurilor vii, logica dinamică a vieții, a realităților unui neam. Marxiiști germani — ortodocși, catolici sau protestanți, — sunt idealști și utopici. Ei voiau să dea poporului german un nou vestmânt, aurit ce e drept, dar străin conținutului sufletesc. Regimul lor era clădirea unei suprastructuri. Dacă între acești marxiiști s'ar fi găsit oameni cari să știe descifra cartea vieții intraistorice a neamului german, cari să perceapă svonul realităților ar fi adaptat marxismul la aceste realități. Marxismul german ar fi trebuit să împrumute haina sufletului german, să devină, formal, imperialistic și prusac. (Nu e posibilă o creare a realităților după teorie, ci o potrivire a teoriei după chipul și asemănarea realităților). Numai pe calea acestei amăgiri a minții de copil a mulțimilor s'ar fi putut ajunge la educarea marxistă a poporului german. Greșala lor este a tuturor celorlalte doctrine democratice: nesocotesc partea de înrăurire a sufletului în determinarea atitudinii politice și sociale. Inafară de caracterele per-

¹⁾ Fragment din lucrarea „Corporatism-liberalism-marxism”.

manente ale sufletului german mai exista un caracter psihologic temporar conform căruia crearea de mari grupuri de forțe umane în vederea acțiunii politice era o necesitate. Marxismul german n'a cunoscut realitățile, nu le-a sesizat. Realitățile nu se învață în bibliotecă. Nu savanții și auditorii tobă de carte sunt cei ce conduc mulțimile, căci pentru ei acestea nu sunt decât niște curiozități vrednice de cercetări amănunțite în vederea cunoașterii psihologiei, fără a trage concluzii practice din această cunoaștere. Marxismul german a fost miop cași democrația în genere. Democrația e vlăguită. Vârsta nu explică aceasta bătrânețe prematură. Infuziune de sânge nou echivalentă cu așezare pe noi baze îi trebuie democrației slăbite de anormalitatea vremurilor în cadrul cărora n'a știut să-și găsească locul și dreptul la viață. În Germania democrația s'a menținut 15 ani la putere cu mari greutate. E greu să conduci un popor — realitate vie, dinamică — după principiile cărților docte — adevăruri moarte, obiective, petrificate, reci — (Se constată azi o îndepărtare de cultură și o înlocuire prin civilizație, prin automatism. Care este cauza? Desacordul dintre carte și viață. Omul veacului nostru nu mai găsește în carte deslegarea problemelor vieții mereu altele dela o zi la alta. Și, paradoxal, azi se scrie mai mult ca oricând Explicația e în sfortarea de a răspunde problemelor neîncetat schimbătoare ale vieții. Se caută azi o cultură care să fie expresia vieții, uitându-se că viața se refuză turnării ei în anumite principii și adevăruri cari să o cuprindă în totalitatea variatelor ei forme. În toate vremurile de frământ social structural a existat această nepotrivire antitetică. Dar nu va dăinui. Găsirea sufletului veacului va restabili armonia și ordinea naturală dovedind netemeinicia așezărilor de azi, adevărate castele ridicate pe nisip. Democrația de pretutindeni se refuză adoptării la viața de azi. De aci demodarea ei. Doctrinarii democrației trăesc lăuntric devenind opaci glasurilor dinafară, glasurilor vremii. Aci este a se căuta slăbiciunea regimului lor. Reîntrarea în normal nu va însemna însă reîntrarea

în viața democratică liniștită. Cristalizarea sufletului veacului nostru va da noi forme de ocărmuire socială conforme nouilor realități sufletești concretizate în acest Weltouschang atât de dorit azi și pe care fiecare-l confundă cu concepția sa despre viață și lume. În orice caz, secolul XX așează viața socială pe o nouă metafizică. Cari sunt aceste nouă forme, nu putem ști! Viitorul ne pregătește mari surprize. Stalinismul, hitlerismul, fascismul stau tocmai la punctul opus punctului de cristalizare a noii concepții și doctrine. Toate acestea urmăresc o conformare neîncetată realităților, schimbătoare din pricina înrăuririi anormalității vremurilor. (În vremurile de liniște, omul ocărmuiește; dimpotrivă în vremuri de criză omul este stăpânit și luat de iureșul evenimentelor). Ori cari ar fi roadele acestor regimuri, ele sunt sortite, prin vremelnicia lor legată de o fugată stare de lucrări, peirii. Nu sunt nimic mai mult decât o modă. Așa se explică marile simpatii ce le stărnesc în largile mase ale popoarelor. Duh nou de viață va aduce noua așezare socială ce va caracteriza epoca noastră a secolului al XX-lea. Căci în toate vremurile, forma statală a popoarelor a fost conformă conținutului sufletesc a neamurilor, cel puțin în parte. Marile desfășurări depe linia fireștii devenirii istorice n'au întârziat a creea o adoptare a vechiului conținut sufletesc la noua formă. Bineînțeles există, în acest caz, un hiatus între conținut și formă, un hiatus ce se resimte și poate fi văzut și cercetat în substratul intraistoric al fiecărui neam. Un asemenea hiatus există la noi Românii și se datorește importului de forme occidentale peste orientul nostru suflet. De aci scâlcirea formelor și caricaturizarea conținutului sufletesc. De aci criza de azi a neamului românesc, criză ontologică, diferită de a celorlalte noțiuni. Criză datorită pseudomorfozei spengleriene ca urmare a pașoptismului. Numai acceptarea tradiționalismului poate împiedeca agravarea prăpăstiei acesteia existente între civilizația și cultura noastră.

Tiberlu Borneas

Scrisoare

Prietene dragă, e primăvară.
Cerule profund e și la oraș
ca pe la țară — și primăvară
măsur pe stradă câțiva pași.

Casele nalte smulse din ceață
înfătoșează velințe noi;
orice ferăstră-i mugur de viață:
scoarțe'nflorite ca pela noi

Ca pe la noi pajști de lumină,
unde, la margine de zăvoiu,

miei mușinând cu bot de neghină
sug, din plânsoarea ierbii, la oi.

Glasul tălângii gândul mi-l scurmă;
ochii mi-aleargă peste pășuni;
nara-mi răsuflă izul de turmă,
cușma, cu dor, și jar de cărbuni...

Prietene dragă, ce ți-aș mai spune?
Pe-aici pe unde nu-i Dumnezeu
singura harfă sunt numai eu —
ș'aceste toate-mi tremură 'n strune.

R. BOGDAN

Cărți-Reviste

Petru Țiuca, Pribeagul: Pietre rămase. Contribuție la Monografia județului Arad. Prefață de N. Iorga.

Di Petru Țiuca ne dă în cartea sa, o vedere completă asupra existenței în cursul istoriei a românilor din ținutul Nădlacului. Ea este cu atât mai prețioasă, cu cât știm că un asemenea studiu n'a fost încă publicat, afară de lucrările fragmentare din enciclopedii sau reviste, care de cele mai multe ori n'au decât un caracter particular. Ea este științifică: autorul a studiat documentele direct și se arată la curent cu tot ce i-a părut important pentru subiect, punând astfel într'o lumină nouă, părți încă obscure în istoria românilor din Nădlac.

Această contribuție monografică la cunoașterea județului Arad, are o triplă importanță: cea mai mare este de interes național, celelalte două — documentară și artistică, nu sunt nici ele de o mai puțină veracitate, pentru cunoașterea noastră aci pe aceste meleaguri, care-au fost și vor rămâne pentru totdeauna, românești! Meritul *Dlui Țiuca*, de multe ori martor al evenimentelor pe care le descrie, este acela, dea face din această lucrare o operă socială, indicând cu un relief pătrunzător fazele și momentele istorice, precum și toate acele imagini iconografice unde a palpitat vreodată un suflet românesc, unde mai stăvilită sau mai liberă, puterea de expansiune și de creațiune a poporului nostru, a lăsat urme neșterse pe fața frământată a acestui colț de pământ, care i-a aparținut.

Exaltării revizionismului îngâmfat, autorul opune gravitatea autentică a documentelor sale, și atunci aceste „pietre rămase” nu sunt decât puncte de reper de adevăr contemporan și adevăr istoric, în fața cărora s'au închinat și timpul și oamenii.

Referințele folkloristice (caracter, îmbrăcăminte, tradiții, artă decorativă) din partea I, sunt confidențe sigure despre ce a fost acest Nădlac, în drumul curentelor de maghiarizare a elementelor românești, care-au știut să se

mențină și până astăzi, prin limbă, credință și obiceiuri. Jocurile de copii, descântecurile, originale și sensibile, sunt evocări familiare, pentru a căror interpretare *Di Țiuca* își face o deosebită pasiune. În partea II-a, ni se face istoricul comunei, cetății și domeniului Nădlacului. Aci vedem succesiv viața socială dela epoca năvălirilor barbare, viața economică și religioasă.

Datele statistice elocvente, precum și toate notele etnografice prețioase și inedite din acest volum, arată indiscutabila competență a autorului în cunoașterea vieții românești și a fizionomiei oamenilor din această regiune a Nădlacului. „Ele dovedesc, că frontiera românească firească nu este aceea trasă de mâinile omenești prin Comisii Interaliat. Până acolo ni se întinde hotarul făcut de Dumnezeu până unde șaranul român își adapă calul în Tisa, până unde mamele își leagă copilașii doinindu-le românește, până unde popa românesc rostește în graiul românesc arhaic slujbă de mângăiere, până unde baba vrăjitoare descântă românește apa de diochi, până acolo trebuie să fie Țara Românească”.

Concepută cu grijă și pricepere, această carte va satisface în același timp pe specialist și pe marele public. Ea cuprinde adevăruri, a căror valoare nu poate fi contestată decât de aceia care se complac în a vedea întunecul crescând.

T. Ț.

Ing. George Lipovan: Pilotajul Planoarelor Timișoara 1936.

Di Ing. Lipovan este un propovăduitor pasionat al zborului fără motor și înțelege să jertfească totul ca să încetățenească și la noi acest nou sport. Anul trecut a publicat în editură proprie cartea de inițiere în construcția planoarelor: „Zborul fără motor”. Anul acesta dă în „Pilotajul Planoarelor”, un tratat practic pentru cei ce ar dori să treacă în practic sfaturile din primul volum. Amândouă cărțile umplu un gol în cultura științifică a tineretului nostru sportiv. Am dori din suflet ca această carte să găsească în-

telegere convenită și îndemn pentru practicarea aviației fără motor. Exemplele tineretului din alte țări ar trebui să fie un îndreptar și pentru tineretul nostru, care s'a oprit la foot-ball, ca singurul sport care ar putea valorifica îndemnarea și energia juvenilă. Avem totuși destui adepți și pentru sborul fără motor. Școlile dela Brașov sau dela Cernăuți sunt începuturi promițătoare. Chiar la Arad ing. G. Negreu, prof. la liceul industrial, un tânăr entuziast și cu serioasă pregătire, a construit cu ajutorul elevilor școlii un planor. Cercetășii au început să se intereseze și concursul dela jambre a dela Brașov e un început promițător. Tocmai de aceea, față de interesul din ce în ce mai stăruitor pentru aviație — cărțile d-lui Ing. G. Lipovan sunt binevenite și le recomandăm cu căldură tineretului studios.

George Voevidca : Cântece pentru Lu.
București tip. I. E. Toronțiu Prețul lei 60.

Dl. Voevidca este un romantic întârziat. Poezia dsale este un trubadurism, care nu mai prinde nici în orașele din provincie, dar mai ales în literatură, unde sămănătorismul cu toate încercările dlui N. Iorga — e un curent perimat. Căci dl. Voevidca ar fi făcut o figură bună acum 30 de ani, alături de poezia lui Șt. O. Iosif, cu care are multe contingențe, fiind pe aceeași filiațiune heiniană. Iar cuvântul „plâns” pe care-l găsim mai în fiecare poezie, ajunge să-ți supere urechia cu o iritantă obsesie și să aprobi strofele din acest volum:

*Zădar, biet dor, îți lacrimi svonul
Zădară-i noaptea violetă. . .
— De mult e dărâmat balconul
din «Romeo și Iulieta».*

cărora, păcat că nu le-a urmat sfatul.

Cântecel pentru Lu ar fi avut cu mult mai mult farmec dacă erau doinite din frunză sau fluer, așa cum a făcut dl. Voevidca în atâtea versuri în ritm, popular: Poeziile: Dragoste fără noroc, Și pornit-a vântul crainic, Munților dacă mă jălui și mai ales acea “Dorul meu pe unde trece, — de frumoase rezonanțe rustice, dovedesc cu prisosință talentul cu pitorești nuanțe al d-lui George Voevidca. Dacă d-sa și-ar curăți lirica de influențele eminesciene și heiniene și ar da cântecelor sale parfumul discret al florilor folkloristice din acea „veselă grădină” al cărui poet ar trebui să fie, dl. Voevidca s'ar regăși în primul rând pe sine și în al doilea rând adevărata-i lirică.

m. o.

Al. Dima : „Zăcămintele folklorice în poezia noastră contemporană”.

Preocupările critice-literare ale d-lui Al. Dima ne-au interesat în măsura cu totul specială, mulțumită dreptei cumpăniri pe care d-sa a dovedit-o ori de câte ori a avut ceva de spus.

Studiul despre care ne ocupăm azi — „Zăcămintele folklorice în poezia noastră contemporană” — este o admirabilă pledoarie pentru scriitorul român, căruia i se aduce prea des acuzația

influențelor din scriitori cu nume mondial, trecuți definitiv în antologia scrisului lumii.

Autorul „zăcămintelor folklorice” nu crede, și așa trebuie să fie, că scriitorul român veritabil se subordonează unui anumit curent strein. Și d-sa spune: „În apele adesea tulburi ale poeziei contemporane, cercetătorul are surpriza de a descoperi străvechi zăcămintele folklorice pe care — conștient sau inconștient — poetul le-a valorificat în aurul operei sale.”

Concluzia d-lui Dima e apoi dintre cele mai firești: un scriitor reprezintă cu atât mai mult o întregă țară, cu cât în opera lui nuanța „cultura” se împletește cât mai armonios cu fondul „pământ răsturnat în brazde, în oftat de doină și lacrimă de dor”.

*

Studiul atât de interesant al dlui Dima, se împarte în trei capitole: *Credințe, Obiceiuri și Literatură populară.*

Din „Credințe” s'au inspirat poeți ca V. Voiculescu, Lucian Blaga, Ion Pilat și T. Arghezi. Pe cel dintâiu ni-l exemplifică în versuri de felul celor de mai jos:

*«Imprăștiase spaima pe toți. . . Întărâțați
Lătrau morți căței pământului în borte,
Că pân' la ei sub lespezi, tot mai apropiati,
Răzbiau năpraznic pașii greoaielor cohorte»*

(Decebal)

Lucian Blaga se întreabă în poezia intitulată „Întrebări către o stea”:

*Stea care sub carul cel mare abia licărești
nedumerită între șapte lumini, a cui stea ești?*

ca apoi Ion Pilat să fie exemplificat în numeroasele sale poezii din ciclul „Povestea Maicii Domnului”

Cel mai vădit inspirat din „Credințe”, rămâne același T. Arghezi, din care vom cita numai versurile:

*«Vracii vindecă de scriteală
Și babele de orice boală.
Bubele dulci și diochiul
Se tămăduiesc cu ghiocul.
Doi duminicați de jar
În apele unui pahar.
Cu tăciune,
Se face de plecăciune.»*

(„Munca”)

În capitolul „Obiceiuri”, întâlnim tot pe poezii mai sus amintiți, la cari se adaugă prietenul nostru Aron Cotruș, dat ca exemplu prin tersurile din „Ion Codru”:

*«Din ce-am avut mi-a rămas: dorul de ducă,
Un fluer bărbătesc și o măciucă.»*

Regretăm că din lipsa de spațiu nu putem continua și cu alte exemplificări, una mai documentară ca alta.

În ultimul capitol „Literatura populară” autorul reușește să convingă gradul de inspirație al mai multor poeți, din versul nostru popular.

Studiul d-lui Al. Dima, socotindu-l cel mai potrivit îndreptar, pentru o parte din „Critica“, atât de pripită azi, îl recomandăm cu căldură tuturor celor cari simt nevoia documentărilor în poezia noastră contemporană.

Pentru noi cei din jurul „Hotarului“, aceste minunate „zăcăminte folclorice“ le socotim încadrate cu anticipație în rostul nostru, cum singur spune autorul în rândurile cari ne-au însoțit volumul trimis: „Revistei „Hotarul“, această carte care merge pe același drum cu el!“

(a. n.)

N. Iorga: La place des Roumains dans l'histoire universelle. III. Epoque contemporaine. (196 pag.) Bucarest 1936.

Lucrare pe cât de nouă în alegerea subiectului, pe atât de apreciată pentru înalta misiune ce o îndeplinește, de a arăta, — într'o limbă accesibilă multora, — adevărata noastră contribuție în istoria lumii.

Cu acest volum, părintele sufletesc al neamului românesc a adăugat o nouă frunză în coroana de laur, cu care îi proclamă individualitatea, ridicându-l pe soclul înalt al popoarelor cu o veche civilizație, și consfințind odată pentru totdeauna rolul nostru dealungul veacurilor. În momentele în cari în capitala fărăi prin excelență șovină, istoria servește ca unealtă tendințelor denigratoare a tot ce este românesc, la noi o nouă schintee se desprinde sfidătoare și dureroasă prin bunul simț și profunda înțelegere a istoriei.

Dacă ideea unei Dacii care să unească forțele cristalizate odată sub mărețul sceptru al Măriei Sale Decebal¹⁾, a fascinat mințile atâtor voievozi români — dela Ion Corvin de Huniade până la Constantin Brâncoveanu, — ea a sgândărit și ambițiile „luminătei“ împărătese Ecaterina II a Rusiei, de a crea între Carpați și Dunăre, cu intenții asupra însăși Transilvaniei „unde trăiau atâția ortodoxi, mult timp persecutați, un regat, o face pentru vechiul ei favorit Potemkin“. Această idee de a face să dispară granițele ce se încăpățâneau să despartă un nucleu, „ori cari au fost condițiile noi în care s'a plămădit, se regăsește și în acțiunea politică și militară a domnului de origine grec Nicolae Mavroghenis (p. 46) formând o za de legătură cu epoca faptelor împlinite de mai târziu. Iși vor putea da seama vecinii noștri că rolul acestui neam nu s'a rezumat numai la sarcina de a primi și de a preamări orice gest „proteguitor“ îndreptat asupra lui.

Trecutul reînvie sub condeiul aprigului scrutaător și apare în adevărata lui lumină istorică. Deaceia această carte se îndreaptă nu numai către învățații de specialitate, ci către toți aceia pe umerii cărora apasă greaua misiune de luminaători ai conștiinței naționale. Trebuie să ne convingem odată, că tihna unui trai brut și materialist care ne înecă în nepăsul față de crezul înain-

tașilor trebuie să dispară și în locul ei să înălțăm convingeri pentru ziua de azi și idealuri pentru ziua de mâine.

Cornelia C. Bodea

„Adakaleh“ — studiu de M. ar. dan. — „Tipografia Românească“ — Timișoara. D. M. ar. dan ne-a obișnuit cu tipărituri eșite din comun, ceiace dovedește un deosebit cult al cărții. Ultimul său gând ni-l prezintă în placheta de 48 pagini intitulată „Adakaleh“. Este un gând frumos, expus într'o formă aleasă, așa cum numai un amator de privesți îl poate însufleși.

Autorul ne deschide cartea prin relatarea faptului istoric, în virtutea căruia insula din coasta Orșovei, prezintă un interes deosebit pentru toți cei care-i pronunță numele Trece apoi la viața intimă a locuitorilor acestei insule, rezultatul unei înrudiri între Turci, cu: Curzii, Albanezii, Bulgarii, Sârbii și Arabii. În acest capitol întâlnim momente de un sentimentalism specific popoarelor dela sud, așa cum bine se exprimă autorul: „Cât de interesante și cât de curioase ni se par nouă aceste obiceiuri, păstrate cu evlavie de Turcii din acest serai părăsit!“

Urmează apoi pagini frumoase asupra istoricul moscheii, fostă în începuturi o simplă mănăstire, clădită în evul mediu de către călugării franciscani, și transformată în ceiace este azi, numai în anul 1739, la ordinele sultanului Mahmut.

Și d. M. ar. dan își încheie minunata poveste cu tragedia ultimului prinț al Samanaizilor Usbeci din Bacara, care exilându-se de bună voie pe insulă, a declarat celor cari l-au recunoscut: „Această insulă, prin poruncă dumnezeiască, a fost creată pentru odihna și mângăierea sufletului.“

Cartea dlui M. ar. dan seamănă cu o baladă, o baladă în care misterul plutește, asemenea liniștei care cuprinde tot întinsul insulei, de îndată ce ultimul locuitor adoarme cu gândul la puternicul Alah.

„Ogorul“ — roman de Pearl S. Buck. — „Adevăral“. București. D-na Laura Rozan a descifrat în românește o carte în care se vorbește despre viața chinezească. Autorul, un englez, a îndrăgostit atât de mult această viață, încât e reușit să-i imprime accente de cel mai autentic pământean.

În literatura noastră, numai Liviu Rebreanu a reușit să ne dea pagini de un dramatism atât de dureros, atunci când este vorba de dragostea de pământ.

„Carmen Seculare“. — roman, de Cezar Petrescu. Editura „Ciornei“. București. Autorul acelu minunat „Intunecare“, și-a încheiat trilogia vieții nefericitului Mihail Eminescu, cu acest simbolic „Carmen Seculare“. Începând cu copilăria, împletită în „Luceafărul“ și continuând cu visurile poetului, în „Nirvana“, d. Cezar Petrescu, a reușit ca în acest ultim capitol al vieții lui Eminescu să ne prezinte toată gama de dureri a celui mai mare poet național.

¹⁾ Vezi magistrala interpretare a istoriei noastre în partea II a vol I din Istoria Românilor a Dlui Profesor Iorga (în curs de apariție).

Felul în care autorul trilogiei lui Eminescu ne-a făcut cunoscută viața poetului nostru național, ne îndreptățește și mai mult credința în marele talent al romancierului de azi. Numai un temperament de adevărat inspirat putea să pătrundă cu atâta măiestrie în sufletul unui poet de talia lui Mihail Eminescu.

Ceiace a reușit să ne documenteze d. Gh. Călinescu din opera lui Eminescu, ne complectează, în domeniul vieții, romancierul Cezar Petrescu.

Fiind vorba de viața romanțată a lui Eminescu, nu putem trece peste contribuția adusă, pe acelaș teren, de criticul Eugen Lovinescu; contribuție cu un compartiment special, în descifrarea vieții marelui nostru inspirat.

„Șantier“, — roman de Mircea Eliade. — Editura „Cugetarea“. București. Pretinsul roman al dlui Mircea Eliade, umplând un gol despre anumite obiceiuri indiene, în literatura noastră, complectează în acelaș timp și cunoștințele cetitorului despre autorul lui „Maitreyi“. Căci un fapt rămâne de nedesmințit: Mircea Eliade a trecut definitiv în literatură prin romanul premiat în primăvara anului 1932.

„Șantier“, așa cum și-a intitulat autorul pretinsul roman, corespunde cum nu se putea mai bine, conținutului. Este aci un vast material, de care d. Mircea Eliade s'a servit în încheierea unor gânduri cari-l-au frământat, în legătură cu India. Trecând peste auto-personalitatea autorului, „Șantier“, e o carte de observații, putându-se transforma oricând într'un psalm, închinat frumosului, fie el chiar accentuat cu vicii.

„Șantier“, rămâne o carte a marei tinereți, în care năzuințele sunt în veșnică luptă cu pornirea cărnii și așa cum este mărturisită, autorul a făcut dovada unei îndrăseli care-i face cinste.

(a. n.)

D. N. Mincev, România și Renașterea bulgară. Cu patru gravuri în lemn de profesor Marcel Olinescu. Constanța, 1936.

Intr'o plachetă de 62 pagini, d. D. N. Mincev publică interesante date despre relațiile politice și culturale ale Bulgarilor cu Țările Românești. Sau, mai de grabă, ce datorește renașterea Poporului bulgar ospitalității proverbiale a acestui pământ românesc. Dl Mincev este de altfel pe linia unei activități publicistice, pe care s'a menținut statornic. Și, în vreme ce unele societăți iredentiste bulgare, de dincolo de frontiere, caută să tulbure viața românească a Dobrogei, dl Mincev răspunde printr'o acțiune de cunoaștere, care poate să ducă și la o apropiere politică și diplomatică mai accentuată, atunci când ne vom înțelege mai mult. Căci Dsa a publicat și alte studii despre Bulgari: Din istoria literaturii bulgare, Umor bulgar, Scriitorii bulgari, Presa bulgară în România până la 1877—78, Proverbe bulgare, și are în pregătire interesante lucrări în aceeași direcție.

E o muncă de cunoaștere reciprocă a unor vecini, care ar trebui imitată și față de Sârbi, de care noi, cei din Crișana și Banat mai ales, am fost atât de strâns legați din punct de vedere al jurisdicțiunii religioase sârbești și, chiar sociale.

În ce privește Ungurii, vom remarcă aici opera de cunoaștere culturală pe care de atîția ani a întreprins-o prin publicații și conferințe la Vălenii de Munte, profesorul de Alba Iulia, care nu cunoaște așa de bine istoria, — Arpad Bitay.

D. N. Mincev urmărește în capitole deosebite emigrația bulgară în Țările Românești, apoi renașterea culturală și național-politică, ce s'a desfășurat pe pământul nostru.

Legăturile româno-bulgare sunt destul de vechi. Țarii, bulgari din cele două bulgarii acordau încă din veacul al XIV înlesniri comerciale negustorilor români; iar meșterii bulgari găseau un statornic sprijin la domnii noștri. Să mai amintim că din celebra școală de teologie slavonă din Tîrnova a venit la Suceava lui Alex. cel Bun acel Grigore Țamblac, care apare un moment și la marele consiliu dela Constanța, pentru ca să treacă apoi în Polonia chemat de ortodocșii răsăriteni ai acestei țări.

Și când dominația turcească deveni insuportabilă, numeroși Bulgari începură să treacă la noi, peste Dunăre și imigrația crește mai ales din veacul al XVIII și XIX, când după războiul Crimeii ea atinge și cifra de 100.000. O parte dintre acești imigranți bulgari ajung până în Șcheii Brașovului. Căutând o explicație a acestei intense treceri a Bulgarilor în Țările Românești, dl Mincev o atribuie la trei cauze: libertatea refugiatului bulgar de a-și continua ocupațiile aici; posibilitatea de a se stabili oriunde în țara noastră; și, în sfârșit, dreptul de a se naturaliza.

În capitolul despre renașterea culturală, a Bulgarilor, autorul arată că aceștia au avut să sufere deopotrivă și din partea Turcilor, din punct de vedere politic și din cauza grecilor fanarioți, căutaseră și acolo să-și impună limba și literatura lor în biserică și cultura bulgară.

Apostolul acestei reacțiuni bulgare, anti-fanariote, este călugărul Paisie din măn. Hilendar, care la 1762 dă la lumină, Istoria slavo-bulgară a poporului, țarilor și sfinților bulgari. Paisie colindă țara cu operă sa, ca un alt Șincai al nostru, și-și citește fragmentul din istoria sa prin satele pe undă trece. Astfel străbate el Bulgaria, vorbind despre un trecut, care era a lor.

Mișcarea bulgară a pornit de jos și ea se datorește în mare măsură și școlilor duminicale și caselor de cetire — citalișta — tot mai numeroase la începutul veacului al XIX.

Sofronie, episcopul de Vrața, duce mai departe ideea călugărului Paisie. Urmărit de Turci Sofronie trece în 1803 la noi. La Râmnicul Vâlcei apare în 1806 prima sa carte scrisă în limba bulgară, cuprinzând precidile acestui episcop refugiat. Să nu uităm că tot aici, în tipografia atât de vestită a Episcopiei dela Râmnic își publicase cu câteva deceni mai înainte și Sinesie Jivanovici, episcopul sârb al Aradului, în colaborare cu „pa-

triarhul" său, Mitropolitul din Carloviț, la 1761 — aceea praviță de rugăciuni în limba lor sârbească — „ilirică — pentru actele latinești ale vremii, ce cuprindea ca și cartea lui Paisie de altă dată — vieți de sfinți, de crai și principii-sârbești¹⁾).

Și, alături de acest episcop Sofronie — care ne amintește pe e.oul răsmeriței ortodoxe-românești din Zărând, de pe la 1760 — 61, ce-și sfârșea zilele la Curtea de Argeș — este învățătorul bulgar Petar Berou, un reformator al școlii bulgărești, pe care-l găsim la București, Craiova și apoi dincoace, la Brașov, unde e dascăl particular. Aici apare și prima carte de enciclopedie școlară în l. bulgară sub numele de Riben bucvar (1824).

După ce își face studiile universitare la München și Paris, Petar Berou se stabilește ca medic la Craiova, unde între 1832—39 dezvoltă o interesantă activitate publicistică.

Astfel, pe teritoriul românesc, se înfiripează nestânjenită mișcarea de redeşeptare culturală a Bulgarilor. Intre 1806—1877 apar la noi nu mai puțin de 229 cărți tipărite pentru dânsii, în limba lor.

Sub Carol I, această mișcare se continuă. La 1866 ia naștere teatrul bulgar din inițiativa lui Dobri Voinicov, la Brăila. Tot de aici, de la Brăila, la 3 Dec. 1869, șase intelectuali bulgari — în frunte cu Vasile D. Stoianov adresează lui M. Kogălniceanu o petiție ca să aprobe statutele Societății lit. bulgare, care devine mai târziu Academia Bulgară. La 1870 se adăuga la această mișcare și un organ de publicitate „Revista periodică“.

¹⁾ Vezi N. Iorga Istoria Bisericii Rom. ed. I. vol. II. p. 152.

La aceste informații de ordin cultural, să adăugăm și pe cele privind lupta politică de eliberare bulgară, ce se inițiază tot pe pământul nostru.

Într'adevăr, în veacul al XIX Gheorghe Racovszky este intemeietorul primei legiuni bulgare... Când trece în Principate el se pune în legătură cu Ion Brătianu, ce pregătea terenul pentru războiul nostru de independență. Racovsky își oferă concursul. Era vorba de o legiune de 52000 Bulgari, care să lupte alături de Români, contra Turcilor. Moartea a curmat planurile luptătorului bulgar.

Dar mișcarea se continuă atît prin apariția unor ziare politice, ca Albina Bulgară, Viitorul; cât și de alți luptători, cum sunt Liuben Caravelov și Vasile Levschi. Astfel se organizează întreaga acțiune națională a Bulgarilor, în preajma războiului nostru din 1877.

Acela însă care cânta în versurile sale patriotice redeşeptarea bulgară este Christo Botiov, originar din Brăila. El vine la București unde se desfășoară cea mai însemnată parte din activitatea lui poetică și națională.

Iată câteva date, atît de interesante din lucrarea dlui D. N. Mincev. Bulgarii n'ar trebui să uite acestea și mai ales diplomația lor.

Iubitul nostru colaborator dl M. Olinescu a adus la placheta, de care ne-am ocupat mai sus patru caracteristice gravuri în lemn, ce vădesc încă odată cît de variat și de fecund este talentul acestui poet și artist arădan.

Ed. I. g.

INSEMNĂRI

„Astra” și problemele culturale

N'am putea da o oglindă mai bună despre impulsul nou ce s'a dat în ultimul timp bătrânei asociații culturale, Asociațiunii „Astra” decât publicând azi darea de seamă a despărțământului Arad din lunile Martie — August 1936. Din ea se poate vedea un lucru îmbucurător: cât de necesar e pentru viața culturală a satelor și chiar a orașelor căminul cultural al „Astrei”; în jurul căruia s'au strâns — așa cum se strâng fiii în jurul vetrei bătrânești — toate energiile producătoare pe terenul cultural. Tot din ea orice idealist va constata că acea atît de discutată culturalizare a poporului va fi o utopie, pînă când intelectualul dela oraș nu se va hotărî să sacrifice puțin din comoditatea sa proverbială și nu-și va da mîna într'o colaborare frățească cu intelectualii

satelor — și aceștia uniți — fără considerente de stare socială și prioritate religioasă.

Dar, mai cu folos va fi cetirea acestei dări de seamă, asupra căroră atragem luarea aminte a cititorilor noștri.

Noul comitet al despărțământului nostru, îndată după constituirea sa, care a avut loc la 18 Martie 1936, a căutat să stabilească o colaborare cu toate societățile culturale locale, prin coordonarea programelor de activitate. Străduința comitetului nostru nu a rămas fără rezultat, pentru că la 24 Martie 1936 s'au pus bazele Federației Societăților Culturale din Arad, cu menirea de a organiza sub auspiciile „Astrei” întreaga mișcare culturală locală.

A doua problemă de care s'a ocupat comitetul despărțământului nostru a fost aceea a înființării cercurilor culturale într'un cât mai mare număr de comune din județul Arad. Despărțământul nostru a făcut apel la fruntașii intelectuali din 34 comune pentru a ne da concursul la organizarea câte unui cerc „Astra” în comunele respective. În urma apelului nostru, am primit răspuns dela 17 intelectuali dintre cari 5 ne avertizau din capul locului că, în comunele

lor, nu poate descăleca «Astra», fie din motivul că există neînțelegeri între intelectuali, fie din motivul că există în comună o altă societate culturală.

Trebue să subliniem, că cel mai călduros sprijin în acțiunea noastră ni-a fost oferit de dl. dr. Ioan Suciu, marele luptător național, care a luat asupra D-sale sarcina organizarea unui cerc cultural «Astra» în Chișineu-Criș. Inaugurarea cercului cultural din această comună a fost proiectată pentru ziua de 7 Iunie a. c. însă din motive neprevăzute a trebuit să fie amânată pentru toamnă, când ea se va face în cadrele unor mari serbări național-culturale. În ziua de 7 Iunie a. c., în cadrele «Săptămânii Astrei», s'au pus bazele câte «unui cerc cultural «Astra» în următoarele comune: 1. **Vărădia**, cu concursul părintelui Iosif Turcu, delegatul centrului fiind dl. Vasile Suciu dir. șc. comerciale, 2. **Galșa**, cu concursul D-lor I. Groșorean, f. senator și E. Căpitan preot, delegatul centrului fiind dl. Prof. Vințilă Popescu; **Caporal-Alexa**, cu concursul d-lui I. Fofiu preot, delegatul centrului fiind dl. Prof. Marcel Olinescu; 4. **Șiclău**, cu concursul d-lui T. Bătrân notar, delegatul centrului fiind dl. Titeriu Vuia avocat; 5. **Socodor**, cu concursul d-lui Dr. Boldor, medic, delegatul centrului fiind dl. Dr. Lazar Nichi dir. Pal. Cult; 6. **Măderat**, cu concursul d-lui Moise Popovici preot; 7. **Pilul**, cu concursul d-lui I. Jurca preot; 8. **Apateu**, cu concursul d-lui Al. Căpitan preot, delegatul centrului fiind dl. Al. Negură, publicist.

În aceste ultime 3 comune (Seitin, Curtici Ilteu), nu ne-a reușit să punem bazele vreunui cerc cultural, din următoarele motive: în com. Seitin există luptă de ordin confesional între ortodocși și greco-catolici, iar în comunele Curtici și Ilteu nu există armonia necesară între intelectuali localnici.

Primul cerc cultural nou înființat, care a dat semne de viață este cel din com. Măderat, unde a avut loc în ziua de 28. a. c. o serbare culturală, la care centrul a fost reprezentat de dl. avocat Vuia Tiberiu.

În vederea sărbătorii zilei «Astrei», despărțământul nostru a invitat cercurile culturale din Șofronea și Sănnicolaul mic, precum și despărțământurile din Hălmagiu, Gu. rahonț, Șiria, Săvârșin, și Sebiș, cari erau deja în ființă la instalarea noului comitet, să organizeze serbări culturale. La invitația noastră nu a răspuns decât despărțământul Șiria, care a serbat ziua «Astrei» la 21 Iunie a. c. în cadrele adunării generale, și cercul cultural Sănnicolaul mic, care a sărbătorit ziua «Astrei» în 7 a. e. Despărțământul nostru a fost reprezentat la serbarea din Șiria prin dl. Vasile Suciu, dir. șc. com.; iar la Sănnicolaul mic, prin dl. Dr. George Popovici, profesor la Academia Teologică.

Din rapoartele delegaților noștri, cari au luat parte la serbările culturale arătate în prezenta dare de seamă, se constată că, în comunele unde se află intelectuali, cari trăiesc în armonie și înțeleg problemele culturale ale vremii, «Astra» a fost primită cu multă însuflețire, dovedindu-se că

rosturile ei sunt și azi pline de actualitate. E suficient să amintim în această privință, că la constituirea cercului cultural din comuna Socodor au luat parte 18 intelectuali și 500 săteni, la Șiclău 12 intelectuali și 350 săteni, iar la Galșa 12 intelectuali și 150 săteni. Mai caracteristic este însă faptul petrecut în comuna Caporal-Alexa, unde toți intelectuali și sătenii cari au fost înscriși la societatea culturală «Jiul» au trecut în cadrele «Astrei». În prezența delegatului nostru s'au înscris peste 50 săteni și intelectuali ca membri ai «Astrei», obligându-se a plăti taxe între 50—500 Lei.

Dacă ziua «Astrei» a fost sărbătorită cu tot fastul convenit în 13 comune fruntașe din județul Arad, în cadrele cercurilor culturale «Astra» trebue să semnalăm că în orașul Arad nu s'a putut organiza o serbare pentru comemorarea celor 75 ani de existență ai «Astrei» deoarece atât ziua de 1 Iunie, cât și ziua de 7 Iunie au fost supra încărcate cu programe culturale. În ziua de 1 Iunie a avut loc congresul învățătorilor, și cel al meseriașilor români. Tot în aceea zi a avut loc desvelirea bustului pedagogului P. Pipoș. Ziua de 7 Iunie, ca de altfel întreaga săptămână dela 1—7 Iunie a. c., a fost consacrată străjeriei.

În schimb, în acest interval de timp, despărțământul nostru a reușit să recruteze din rândul intelectualilor arădani un număr de aproape 300 membri ai «Astrei», ceea ce constituie pentru noi un adevărat record, având în vedere că de când există despărțământul «Astra» în județul Arad, acesta este cel mai mare număr de membri pe care despărțământul nostru l-a avut vreodată.

Din cauza achiziționării unui atât de mare număr de membri, despărțământului nostru nu i-a stat în putință să colecteze suma pe listele de subscripție trimise de comitetul central din Sibiu. La autoritățile locale iarăși nu am putut solicita subscrieri pe aceste liste deoarece, în urma federalizării societăților culturale locale ele au acordat acestora subvenții bănești însemnate, cari vor permite tutnror societăților culturale din Arad, în frunte cu «Astra», să desfășoare în viitorul apropiat o bogată activitate culturală.

Arad, la 15 Iulie 1936.

președinte

Dr. Iustin Marșieu

secretar

Oct. Lupaș

Arădani la Universitatea Populară dela Vălenii de Munte

În cadrul conferințelor ce s'au rostit în vara aceasta la Universitatea Populară din Vălenii de Munte, dl. prof. Ed. I. Găvănescu a vorbit, în zilele de 7 și 8 August, despre: *Evoluția luptei naționale în Transilvania până la 1895*. Un studiu de V. Goldiș; despre „*Episcopul Roman Cio-rogaru*. Fragmente din viața și scrisul lui”.

NOTE

„Pământul“ prietenului nostru Eugen Cialic, ne dă prilejul unei noi încrederi în noi înșine. Pe lângă nenumăratele „bună ziua“, pe cari ni le-a aruncat oridecâte ori „Hotarul“ îi trecea pragul casei, de data asta „Pământul“ ne aduce rezumatul conferinței pe care Eugen Cialic a rostit-o la Vălenii de Munte ai dlui N. Iorga, în cadrele cursurilor răscolite anual de marele nostru istoric.

E vorba de „Presa de provincie“, în care întâlnim în aliniat cu următorul conținut: „Să aliniem mai întâi revistele Ardealului, începând cu acele strălucite *Pagini literare*, dela Turda, cu *Familia*, europeană revistă a d-lui Samarianu dela Oradea, în care găsim condeiul unuia din cei mai înzestrați critici ai ceasului, d. O. Suluțu, să poposim în inima pumnului de români cari scot la Mediaș vioaia publicațiune *Lanuri*, să aplaudăm munca de 17 ani a colonelului Bacaloglu dela *Cele trei Crișuri*, să ne strigăm bucuria că la Arad apare atît de îngrijit revista *Hotarul*, pentru a putea afirma dela început și cu temei că „inițativele de cultură nu mai au brevet limitat între Capșa și Corso, ori devala între Sărindar și Brezoianu“, etc.

Atenția prietenului Cialic ne mângâie nădejdiile în cari tot mai credem încă. Aceste nădejdi sunt comune, după cum socotim comună oricare înfrângere pe fărămul gândului scris.

Sugestia, mai ales când ni s'a dovedit și bună, am luat-o totdeauna punct de reazim. După cum societatea se bazează pe sprijinul individual, o faptă e cu

atît mai bună, cu cât este rodul unor gânduri cât mai numeroase posibil.

Nu ne-am retransat nicidecum pe o poziție socotită numai a noastră, neavând nimic de apărat; deci departe de noi gândul exclusivismului, de care am fost în dese rânduri acuzați.

Revista de provincie trebuie socotită drept plantă aclimatizată unei anumite regiuni, ceia ce o face să fie socotită drept plantă rară. Poposirea ei odată sau de

două ori pe lună dincolo de clima specifică ei, am dori să fie interpretată drept un gând șoptit numai. El va deveni strigăt numai atunci când toți cei în ale căror praguri poposim, va adăoga acestei șoapte o nouă notă.

Am vrea ca așteptările să nu ne fie dezamăgite până dincolo de renunțare... Ar fi pe ea trist și peste tristețele de azi o nouă tristeță, ar fi dezolantă!!

(a. n.)

Epigrame

De ziua nunții D-lui N. Crevedia, am scris epigrama următoare, uitând să i-o trimit:

De nunta ta (cu atâtea bucurii...)
Toți cititorii-ți, ne-am gândit a-ți cere,
Vreo patru săptămâni să nu mai scrii,
S'avem și noi lună de miere...

Sub epigramele lui M. Ar. Dan, din „Suflet nou“ (Nr. depe August) am pus observația aceasta:

În „Suflet nou“, el scrie 'n van,
I-o spun pe șleau!
De-o vreme, cititorii vreau
Suflet nou în M. Ar. Dan...

Impresia ce mi-au făcut-o epigramele lui Bogoe, iat'o:

Vai, stă pitit, bietul Bogoe,
Cu două epigrame triste,
Ba spatele unei reviste...
Acolo doar, i s-a dat voie!

POMPIILU BARBU